

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

**PREZENTÁCIA SOCIÁLNYCH TÉM A INVESTIGÁCIE V ROZHLASOVÝCH
PUBLICISTICKÝCH PROGRAMOCH BBC RADIO 4 A ČESKÉHO ROZHLASU
DVOJKA**

Presentation of social topics and investigation in radio publicist programs from BBC Radio 4
and Český rozhlas Dvojka

Bakalárska diplomová práca

Paulína KLEINOVÁ

Vedúca práce: doc. Mgr. Andrea Hanáčková, Ph.D.

Olomouc 2020

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku diplomovú prácu s názvom Prezentácia sociálnych tém a investigácie v rozhlasových publicistických programoch BBC 4 a Český rozhlas Dvojka vytvorila samostatne a na základe literatúry a zdrojov uvedených v bibliografii. Bakalárska práca má vrátane medzier 149 286 znakov.

V Olomouci dňa 1. 5. 2020

.....

Paulína Kleinová

Podakovanie

Podakovanie patrí vedúcej bakalárskej práce, doc. Mgr. Andrei Hanáčkovej, Ph.D., za jej ochotu, trpezlivosť a dobré rady počas písania práce. Vďaka patrí aj Alene Tabureckej, ktorá mi sprostredkovala potrebnú literatúru na vyhotovenie tejto práce. V neposlednom rade ďakujem svojej rodine za podporu a povzbudzovanie.

Abstrakt

Bakalárska práca sa zaoberá sociálnymi témami v publicistických rozhlasových programoch BBC Radio 4 a Českého rozhlasu Dvojky a spôsobom investigácie, ktorý redaktori využili pri svojej práci. Cieľom práce je porovnať investigatívne metódy a techniky medzi anglickou rozhlasovou stanicou BBC Radio 4 a českou rozhlasovou stanicou Český rozhlas Dvojka.

Kľúčové slová

rozhlas, rozhlasový dokumentárny seriál, investigácia, sociálne témy, British Broadcasting Corporation, Český rozhlas Dvojka

Abstract

The thesis focuses on social topics in publicistic radio programmes aired on BBC Radio 4 and Český rozhlas Dvojka and the ways and methods of investigating selected topics. Purpose of the thesis is comparison of investigative methods and technics used in English context of BBC Radio 4 and Czech context of Český rozhlas Dvojka.

Key words

radio, radio documentary serie, investigation, social topics, British Broadcasting Corporation, Český rozhlas Dvojka

Obsah

| | |
|--|----|
| Úvod | 7 |
| Metodológia práce | 10 |
| Kritika literatúry..... | 11 |
| 1 Rozhlas a rozhlasová komunikácia | 13 |
| 1.1 Špecifiká rozhlasovej komunikácie | 13 |
| 1.2 Zvuk, jeho realizácia a tvorcovia..... | 17 |
| 1.3 Realizácia rozhlasových diel | 20 |
| 2 Investigácia a jej špecifiká v danej oblasti | 24 |
| 3 Rozhlasový dokumentárny seriál..... | 29 |
| 3.1 Rozhlasové dokumenty so sociálnou tematikou | 31 |
| 3.1.1 Plastika duše z Českého rozhlasu Dvojka | 32 |
| 3.1.2 The Untold od BBC Radio 4 | 34 |
| 4 Charakteristika BBC Radio 4 a Český rozhlas Dvojka | 35 |
| 4.1 BBC Radio 4 | 37 |
| 4.2 Český rozhlas Dvojka | 37 |
| 5 Komparácia rozhlasových seriálov | 39 |
| 5.1 Práca s časom | 41 |
| 5.2 Autorská participácia a naratívny princíp..... | 43 |
| 5.3 Práca s ľuďmi v autopsií..... | 46 |
| 5.4 Práca s autoritami ako zdrojmi informácií | 48 |
| 5.5 Spracovanie rozhlasových dokumentárnych seriálov | 51 |
| 5.6 Seriálové aspekty..... | 56 |
| 5.7 Multimedialnosť s odkazom na iné zdroje | 59 |
| 6 Záver | 61 |
| 7 Zoznam literatúry | 63 |

Úvod

Investigatívna žurnalistika má vo svete dlhoročnú tradíciu. Mnohé literárne aj internetové pramene označujú za vôbec prvého zakladateľa investigatívnej žurnalistiky Josepha Pulitzera, ktorý sa venoval najmä odhaľovaniu korupcie a celospoločenským kauzám.¹ Zatiaľ, čo v žurnalistike Veľkej Británie sa objavuje nepretržite už od 19. storočia, v Českej republike ju prerušila štyridsaťročná nadvláda komunizmu. V dôsledku toho sa vývoj českej investigatívnej žurnalistiky nepohyboval tak rýchlo, ako v krajinách Západu. Podľa internetovej stránky Českého rozhlasu Dvojka je za zakladateľa investigatívnej žurnalistiky v Česku považovaný Egon Erwin Kisch, ktorý je často prezývaný aj „Zúrivý reportér“.² Historici však upozorňujú, že jeho tvorba neobsahuje objektívne fakty, pretože má skôr literárny charakter, ktorý je v dnešných časoch pri investigatívnych novinároch nie príliš žiadaný.

Dlhú tradíciu má aj rozhlasová žurnalistika, a teda rozhlas ako médium. Vyniká niekoľkými špecifikami, ako rýchlosť, operatívnosť či širokospektrálnosť, ktorými sa líši napríklad od tlače. Aj rozhlasoví redaktori môžu skúmať investigatívne témy, čoho príkladom sú vybrané dokumentárne rozhlasové seriály. Od rozhlasového dokumentu sa dokumentárne seriály odlišujú seriálovosťou. Okrem toho má redaktor viac priestoru na preskúmanie vybranej problematiky. Jednou z nich môže byť napríklad sociálna problematika, ktorá je orientovaná na ľudí a ich každodenný život. Verejnosť by mala mať k týmto témam blízko a čo najviac im porozumieť. Tento cieľ má predovšetkým investigatívna žurnalistika zameraná na sociálnu problematiku. Autori takýchto mediálnych produktov zberajú a analyzujú informácie z viacerých zdrojov, ponúkajú poslucháčovi viacero pohľadov na problémov a zároveň vyvodzujú logický záver.

Hlavnou výskumnou otázkou je, akými investigatívnymi postupmi nastrojú autorky rozhlasových dokumentov sociálne témy vo vybraných programoch vysielaných na BBC Radio 4 a Českom rozhlase Dvojka. V rámci investigatívnych postupov budem sledovať, akým spôsobom redaktorky postupujú pri získavaní, spracovaní a prezentovaní informácii v rámci jednotlivých sociálnych tém, ako tieto informácie a témy rozvíjajú a ako postupujú v snahe

¹ DUGNAN, Brian. *Joseph Pulitzer*. [online]. Britannica, 2020. [cit. 10. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Joseph-Pulitzer>

² HERTL, David. „Zúrivý reportér“ Egon Erwin Kisch míchal pravdu s uměním. Do Prahy se vrátil zemřít. Český rozhlas Plus, 2018. [cit. 10. 4. 2020]. Dostupné na: <https://plus.rozhlas.cz/zurivy-reporter-egon-erwin-kisch-michal-pravdu-s-umenim-do-prahy-se-vratil-7174088>

dodržať objektivitu. Sociálne rozhlasové dokumenty sa vyznačujú participáciou jednak samotného autora a tiež sociálnych hercov. Budem skúmať, akým spôsobom a do akej miery sa redaktor participuje do deja a ako to ovplyvní výsledok seriálu.

V práci používam aj prípadové štúdie. Vybrala som si dva dokumentárne rozhlasové seriály. Prvým z nich je *Plastika duše* vysielaný na Českom rozhlase Dvojka. Seriál vyšiel vo februári 2019. Pozostáva z troch dielov, každý z nich má približne 28 minút. Téma plastickej operácie ma zaujala kvôli svojej nadčasovosti a celospoločenskej obľúbenosti. Autorka seriálu navyše pojednáva ako o vydarených, tak nevydarených zákrokoch, čo by mohlo potenciálnym záujemcom o operáciu poslúžiť ako akýsi manuál. Druhým zo skúmaných dokumentárnych seriálov pochádza z britskej produkcie BBC Radio 4 a nesie názov *The Untold: Missing*. Prvá epizóda seriálu vyšla v roku 2017, seriál je teda v porovnaní s českým seriálom staršieho dáta. Séria je zložená z piatich pätnásťminútových dielov. Ústrednou témou je zmiznutie manžela s bipolárnou poruchou. Dlhodobo sa zaujímam o psychické poruchy, ich priebeh a prípadnú liečbu, preto ma cyklus zaujal. Okrem toho sa domnievam, že ide o problém, s ktorým sa relatívne bežne stretáva široká skupina ľudí v spoločnosti. V neposlednom rade ma zaujalo spracovanie, ktoré sa od českého konceptu vo veľa aspektoch líši.

Cieľom práce je teda porovnať spracovanie sociálnych tém a spôsob investigácie v britskom kontexte BBC Radio 4 a českom kontexte Českého rozhlasu Dvojka. Predmetom skúmania budú prípadové štúdie. V mojej práci chcem zistiť, či sa potvrdia stanovené hypotézy:

- 1. BBC Radio 4 spracovalo sociálnu tému atraktívnejšie než Český rozhlas Dvojka s väčším využitím prvkov napätia a žánrových postupov investigácie.**
- 2. Český seriál bude viac postavený na osobnom príbehu autorky a hlavnej moderátorky, pretože ide o veľmi intímnu tému, ktorú bude treba podprieť osobnou skúsenosťou.**

Prostredníctvom posluchu vybraných dokumentárnych seriálov a odbornej literatúry som vymedzila komparačné kritéria pre výslednú analýzu. Podstatným komparačným kritériom pre analýzu sociálnych tém je participácia autora a spôsob narácie. Prostredníctvom tohto kritéria zistím, či sa moja vyššia spomenutá hypotéza potvrdila alebo nie. Hlavným komparačným kritériom pre analýzu investigácie je zber a prezentácia informácií. Zohľadním investigatívnu prácu jednotlivých redaktoriek, výber respondentov a mieru objektivitu. Pre moju prácu je tiež dôležité všimnúť si odlišnosti a podobnosti v technickom spracovaní. Zohľadním, ako redaktorky narábali so zvukom, ruchom či hudbou a komentárom.

Predmetom skúmania je rozhlasový dokumentárny seriál *The Untold: Missing* z rozhlasovej stanice BBC Radio 4 a *Plastika duše* z dokumentárnej série Českého rozhlasu Dvojka. V mojej práci mi dopomohla aj odborná literatúra, prostredníctvom ktorej v teoretickej časti opíšem a vysvetlím dôležité pojmy súvisiace s mojou prácou. Zdroje, ktoré som využila pri písaní práce, mi poskytli množstvo cenných informácií. Na zodpovedanie hlavnej výskumnej otázky mi dopomohli predovšetkým publikácie zaoberajúce sa investigáciou a spracovaním sociálnych tém. V teoretickej časti som dokázala efektívne zužitkovať fakty o rozhlasovej komunikácii a jej špecifikách, ktoré mi poskytli predovšetkým tlačené odborné publikácie. Prostredníctvom internetových zdrojov som si vypočula jednotlivé rozhlasové dokumentárne seriály a na základe znalostí z teórie som analyzovala jednotlivé dokumentárne seriály podľa predom vymedzených kritérií.

V odbornej tlači nájdeme len minimum literatúry venovanej téme rozhlasových dokumentárnych seriálov. Moja práca preto môže byť príspevkom ku charakteristike rozhlasového dokumentárneho seriálu, ktorá vyplýva z priameho posluchu a analýzy týchto seriálov. Okrem toho sa práca venuje investigácii v týchto rozhlasových seriáloch. Ako sa neskôr presvedčíme, pojem investigácia je v práci poňatý z netradičného, pre novinárov nie príliš rozšíreného a používaného hľadiska, čím na prácu investigatívneho novinára nahliada z netradičnej perspektívy.

Metodológia práce

V práci využijem kvalitatívnu metódu výskumu, pretože „charakteristickým prvkom týchto metód je, že nie sú štandardizované, ako je tomu u kvantitatívnych metód.“³ Na základe toho zvolím komparačnú analýzu, prostredníctvom ktorej porovnam vybrané rozhlasové dokumentárne seriály.

V teoretickej časti práce využijem predovšetkým metódu rešerše. Zhromaždím relevantné poznatky týkajúce sa rozhlasu, rozhlasovej komunikácie a jej špecifik. Nakoľko sa rozhlasová komunikácia výrazne líši od tej písomnej (viď. 1.1), považujem za potrebné zmieniť tento aspekt. V rámci rozhlasu bude pre mňa dôležité opísať produkciu rozhlasového seriálu s dokumentárnym charakterom. Zameriam sa predovšetkým na charakteristiku zvuku, jeho realizáciu a miesto v rozhlasovej komunikácii. Po charakteristike rozhlasu prejdem na charakteristiku investigácie. Opíšem, čo je prácou investigatívneho novinára nielen v rozhlase, ako postupuje pri získavaní, spracovaní a prezentovaní informácií a ako následne buduje príbeh so sociálnou problematikou. Dôležité je spomenúť aj špecifiká investigatívnej činnosti, v rámci ktorej nastolím komparačné kritériá. Tieto kritériá stanovím na základe predošlej definície investigácie. Pre moju prácu to predstavovalo problém, pretože definícií investigatívneho novinára a jeho činnosti je niekoľko. Napokon sa budem venovať dokumentárnemu rozhlasovému seriálu, ktorý ako žáner uvediem na konkrétnych príkladoch prípadovej štúdie. Vymenujem základné charakteristiky vybraných dokumentárnych seriálov so sociálnou problematikou a opíšem všeobecnú produkciu seriálov.

V praktickej časti sa budem venovať komparačnej analýze podľa vopred stanovených kritérií, pričom každé z kritérií rozoberiem v samostatnej podkapitole, aby bola analýza prehľadná. Porovnam, v čom sú vybrané rozhlasové seriály podobné a v čom sa, naopak, líšia. Zaujímať ma bude obzvlášť investigatívne spracovanie sociálnych tém. Podrobne preskúmam, aké investigatívne metódy obe redaktorky využili na to, aby získali informácie, ako budovali dej a ako pracovali s prvkami seriality. V rámci investigácie ma bude zaujímať aj zachovanie objektivity a autorská participácia. Dôležitá bude aj práca so svedkami a autoritami. Ďalej sa zameriam na spracovanie jednotlivých rozhlasových dokumentárnych seriálov po zvukovej stránke. Nakoľko sú oba dokumentárne seriály dostupné online, zhodnotím aj ich multimediálnosť.

³ TRAMPOTA, Tomáš – VOJTĚCHOVÁ, Martina. *Metódy výskumu médií*. s. 18

Kritika literatúry

V teoretickej časti bakalárskej práce som využila odbornú literatúru, ktorú som rozdelila na tri časti. V prvej časti sa venujem rozhlasu a rozhlasovým špecifikám. Prínosná preto bola publikácia Evy Chudinovej a Viery Lehockej *Základy teórie rozhlasovej žurnalistiky v systéme masmediálnej komunikácie*.⁴ Poskytla mi základnú charakteristiku rozhlasu ako médiá a tiež jeho špecifiká, ktorými rozhlas nad ostatnými médiami prosperuje či naopak zaostáva. Prostredníctvom publikácie Guya Starkeyho *Radio in Context*⁵ som definovala dokument ako žáner vysielaný v rozhlase, špecifikovala rozhlasový dokument a rovnako vysvetlila pojem rozhlasový dokumentárny seriál.

O aspektoch a pravidlách tvorby dokumentu vo všeobecnosti som sa dočítala v publikácii od Billa Nicholosa *Úvod do dokumentárneho filmu*,⁶ kde pojednával o zvuku, pôsobení hudby v rozhlasových dokumentoch či sociálnych hercoch. Poznatky doplnila publikácia *Zvuková dramaturgie audiovizuálneho diela*⁷ od Iva Bláhy, v ktorej opisuje proces výroby zvuku ako takého, univerzálne platiaceho pre väčšinu rozhlasových žánrov. Výrobe sa venovala tiež Andrea Hanáčková v knihe *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánru*,⁸ prínosné boli obzvlášť kapitoly týkajúce sa prítomnosti autora v dokumentárnej tvorbe a rozdelenia spôsobu narácie. Publikácia od Graeme Burtona a Jana Jiráka, *Úvod do studia médií*,⁹ mi poskytla komplexný prehľad o mediálnom žánri rozhlasového dokumentárneho seriálu a jeho mieste v rozhlasovej publicistike. Na základe týchto informácií som mohla uskutočniť porovnanie spracovania vybraných dokumentárnych rozhlasových seriálov.

V časti práce venovanej investigatívne som primárne využívala publikáciu od Marcy Burstiner, *Investigative Reporting: From Premise to Publication*¹⁰, nakoľko som pracovala s autorkinou definíciou investigatívneho novinára a jeho práce. Nápomocná bola aj tretia a

⁴ CHUDINOVÁ, Eva – LEHOCZKÁ, Viera. *Základy teórie rozhlasovej žurnalistiky v systéme masmediálnej komunikácie*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda. 2005. ISBN 80-89220-04-5.

⁵ STARKEY, Guy. 2004. *Radio in Context*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan. 2. vydanie. ISBN 978-11-3730-225-0.

⁶ NICHOLS, Bill. 2010. *Úvod do dokumentárneho filmu*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze spoločne s JSAF. 1. vydanie. ISBN 978-80-7331-181-0.

⁷ BLÁHA, Ivo. 2004. *Zvuková dramaturgie audiovizuálneho diela*. Praha : Akademie múzických umění. 2. vydanie. ISBN 978-80-7331-010-3.

⁸ HANÁČKOVÁ, Andrea. 2005. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánru*. Brno: JAMU. ISBN 978-80-86928-79-1.

⁹ BURTON, Graeme – JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal. 2008. ISBN 80-85947-67-6.

¹⁰ BURSTINER, Marcy. *Investigative Reporting: From Premise to Publication*. Abington: Routledge. 2017. ISBN 978-1-890871-91-8.

štvrtá kapitola publikácie *Broadcast Journalism: Techniques of Radio and Television News*¹¹ od Andrewa Boyda, Petera Stewarta a Raya Alexandra. Autori pojednávajú o pravidlách, ktorými je novinár viazaný v snahe dodržať objektivitu a zároveň rozdeľujú zdroje, z ktorých môže novinár čerpať informácie.

V praktickej časti, v prípadovej štúdií, mi dopomohla publikácia Guya Starkeyho a Andrewa Crissela *Radio Journalism: Key Texts*,¹² ktorá sa okrem iného zameriavala na opis BBC, zdroj financovania, pravidlá vysielania a postavenie rozhlasu v mediálnom prostredí. Tieto informácie boli nevyhnutné pre priamu komparáciu vybraných rozhlasových dokumentov.

Hlavným zdrojom pre moju prácu sa stali rozhlasové seriály v dokumentárnom žánri, ktorých námetom je sociálna problematika. Na internetových stránkach BBC Radio 4¹³ a Českého rozhlasu Dvojka¹⁴ som si vypočula vybrané rozhlasové dokumentárne seriály, vyľadala dodatočné informácie o ich autoroch, dátumoch vydania či základných opisoch jednotlivých sérií a mohla ich jednotlivo analyzovať. Okrem zvuku boli pre mňa zdrojom aj sprievodné texty k seriálom. V prípade britského seriálu bolo ťažšie získať tieto informácie, pretože na oficiálnych stránkach BBC nie je nijaký sprievodný text alebo predstavenie autorky. V rámci posluchu potrebného na analýzu som si vypočula aj niekoľko iných sérií z jednotlivých seriálov, aby som následne získala poznatky o ich komplexnom, všeobecnom spracovaní. Oba dokumentárne rozhlasové seriály sú sprístupnené online na oficiálnych stránkach rozhlasových staníc. Čerpala som aj z odborného blogu dokrevue.cz, kde Andrea Hanáčková publikovala článok *Sedm tajemství rozhlasového seriálu aneb Dokuseriál na Dvojce*¹⁵ o rozhlasových dokumentárnych seriáloch vysielaných na Českom rozhlase Dvojke celý článok. Stručne charakterizuje aj mnou skúmanú sériu, čo mi pomohlo ako doplnková literatúra.

¹¹ BOYD, Andrew – STEWART, Peter – ALEXANDER, Ray. 2008. *Broadcast Journalism: Techniques of Radio and Television News*. Massachusetts: Focal Press. ISBN 978-1-138-88602-5.

¹² CRISELL, Andrew - STARKEY, Guy. 2009. *Radio Journalism: Key Texts*. California: SAGE Publications. ISBN 978-08-5702-669-9.

¹³ Redakcia BBC. *Missing: Episode 1*. [online]. BBC Radio 4. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b08fr634>

¹⁴ ŠORELOVÁ, Magdalena – KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Plastika duše. Co se děje s lidskou psychikou před, při a po podstoupení různých plastických operací*. [online]. Český rozhlas Dvojka. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/plastika-duse-co-se-deje-s-lidskou-psychikou-pred-pri-a-po-podstoupeni-ruznych-7757664>

¹⁵ HANÁČKOVÁ, Andrea. *Sedm tajemství rozhlasového seriálu aneb Dokuseriál na Dvojce*. [online]. Dokrevue, 2019. Dostupné na: <https://www.dokrevue.cz/blog/sedm-tajemstvi-rozhlasoveho-serialu-aneb-dokuserial-na-dvojce>

1 Rozhlas a rozhlasová komunikácia

Ako bolo spomenuté v úvode, rozhlas ako médium vyniká niekoľkými špecifikami či realizáciou mediálnych obsahov. Nasledujúca kapitola preto vysvetľuje rozhlasové špecifiká a následne podstatu rozhlasovej investigácie. Tá sa od investigácie v tlači či na webe podstatne líši práve tým, že percepcia prebieha sluchom. Poslucháč má preto viac priestoru vnímať aj nevyslovený kontext, ktorý je vyjadrený buď opisom prostredia, pocitov či situácie, alebo zvukmi, ruchmi, prípadne hudbou.

1.1 Špecifiká rozhlasovej komunikácie

Rozhlasová komunikácia ako súčasť mediálnej komunikácie predstavuje súhrn zvukovo modulovaných informácií, ktoré prinášajú širokému auditóriu reprodukováný obraz sociálnej reality súčasného sveta.¹⁶ Tento druh komunikácie je realizovaný na zvukovo-akustickej rovine. Rozhlasová komunikácia spĺňa všetky kritériá na to, aby spadala pod masmediálnu komunikáciu, teda masovosť, periodicitu, aktuálnosť, autenticnosť, dokumentárnosť a publicitu. Rozdiel oproti iným prostriedkom masmediálnej komunikácie spočíva v rozhlasových špecifikách.¹⁷ Chudinová a Lehoczká vo svojej publikácii vymenovali niekoľko základných špecifik rozhlasovej komunikácie.

Prvým z kritérií rozhlasovej komunikácie je akustický audiálny fenomén. Tento pojem predstavuje najpodstatnejšiu špecifickú vlastnosť ako strešný princíp rozhlasovej komunikácie.¹⁸ To, ako prijímateľ prijme informáciu z rozhlasu závisí na jeho intersubjektívnom poznávaní reality, jeho fyzických a psychických podmienok. Rozhlasová komunikácia je ohraničená z technického hľadiska a rovnako aj z hľadiska vnímania. Z technickej stránky ide o akustický charakter rozhlasu a z pohľadu vnímania má rozhlas auditívny charakter.

Dôležitú úlohu zohráva sluchovosť, pretože bez nej nie je príjemca schopný vnímať a prijímať informácie. V rozhlase sa objavujú len také obsahy, ktoré sa dajú premeniť do podoby zvukovej. V procese prijímania rozhlasovej komunikácie je nevyhnutný kanál, cez ktorý je

¹⁶ Chudinová, Lehoczká 2005: 15

¹⁷ *ibid.*

¹⁸ Chudinová, Lehoczká 2005: 16

informácia odoslaná a vďaka ktorému je následne prijímaná poslucháčom. Platí preto pravidlo jednosmerného prenosu informácií, teda od komunikátora, moderátora, k adresátovi, poslucháčovi. Negatívnym prvkom na tomto procese je nenavrátilnosť odvysielaného. „Rozhlasový redaktor, moderátor, hlásateľ má závažnú pozíciu v komunikačnom reťazci“.¹⁹ Vo svojom prejave preto musí používať jasne zrozumiteľné slová, ktorým bude poslucháč rozumieť a dokáže ich správne interpretovať. Rovnako musí zabezpečiť, aby poslucháč dokázal správne pochopiť zvuk odvysielaný v rozhlase.

Uplatňujú to aj redaktorky vo vybraných dokumentárnych rozhlasových seriáloch. Pracujú so zvukmi zreteľne identifikovateľnými, ktorým poslucháč dokáže porozumieť na základe predošlého komentáru redaktoriek. Keď redaktorka použije, napríklad, zvuky operačných prístrojov či pípanie nemocničného zariadenia na operačnej sále, poslucháčovi vopred avizuje, že sa chystá byť prítomná pri chirurgickom zákroku. Rovnako je to i v prípade sluchovosti. Obe redaktorky si dali záležať na tom, aby sa hlasy respondentov intonačne striedali a poslucháč tak nemal dojem, že desať minút hovorí jedna a tá istá osoba, prípadne by sa strácal vo výpovediach viacerých osôb kvôli zle rozpoznateľnému hlasovému či intonačnému prejavu.

S tým súvisí aj správna artikulácia komunikátora. Mal by dodržiaval rytmus a tempo reči, dynamiku prejavu, správne intonovať a adekvátne striedať hudbu s hovoreným slovom. Nevýhoda rozhlasu je jeho audiálny charakter, kedy poslucháč nemá šancu vrátiť sa k informáciám neskôr a v pokoji nad nimi pouvažovať. Je preto na úlohe komunikátora, aby zabezpečil zrozumiteľný a jasný prenos informácií až ku poslucháčovi. Pokiaľ komunikátor dodržiava pravidlo stability pri rozprávaní, teda dodržiava tempo reči, dynamiku prejavu a ostatné vyššie spomenuté, zvýši sa tým šanca, že informácie úspešne preniknú do vedomia príjemcu²⁰.

Rozhlasový komunikátor na rozdiel od vyššie spomenutého nedokáže zabrániť efemérnosti, ktorá je spôsobená nepozornosťou poslucháča. Komunikátor nemôže ovplyvniť, do akej miery bude poslucháč vnímať informácie a je si vedomý tejto ohraničenosti pozornosti a intelektuálnych schopností príjemcu. Aby sa tomu zabránilo, Chudinová s Lehoczkou²¹ navrhujú reprízovanie, pravidelnosť, obmieňanie dôležitých faktov, viacnásobné opakovanie, prehľadnosť a výstižnosť a úspornosť jazykového prejavu komunikátora.

¹⁹ Chudinová, Lehoczká 2005: 16

²⁰ Chudinská, Lehoczká 2005: 17

²¹ Chudinská, Lehoczká 2005: 18

Tieto pravidlá dobre poznajú a využívajú aj autorky sledovaných seriálov. Objavujú sa v nich prvky dôraznej intonácie a jednotného tempa reči u oboch redaktoriek. Česká reportérka pri komentovaní často mení intonáciu hlasu, čím vyjadruje subjektívne pocity. Súvisí to s autorskou participáciou, ktorá bude predmetom skúmania v neskoršej podkapitole v rámci analýzy. Efemérnosti sa redaktorky snažia zabrániť striedaním výpovedí jednotlivých respondentov. Výpovede oddeľujú buď komentármi, alebo hudbou, ktorá je charakteristická predovšetkým pre britský seriál. K tomu sa však dostaneme v neskoršej kapitole.

Ďalším špecifikom rozhlasovej komunikácie je operatívnosť, ktorá poslucháčovi priebežne počas vysielania poskytuje nové a zaujímavé fakty zo sledovanej udalosti.²² Často je sprevádzaná aj zvukom nahratým priamo na mieste, kde sa incident odohráva. Rozhlasová komunikácia má výhodu v rýchlosti získavania, spracovania a vysielania informácií. Priebežné informácie komunikátor dopĺňa väčšinou v prípade tém, ktoré majú nejakú spoločenskú hodnotu a poslucháči o ne majú záujem. Vďaka tomu má rozhlas dostatok priestoru poskytnúť poslucháčovi najnovšie, respektíve najaktuálnejšie informácie, čím predbieha napríklad printové médiá. Rozhlasová komunikácia musí tiež dodržiavať kontinuitnosť, teda nepretržitý chod vysielania bez dlhších tichých páuz.

Rozhlas má výhodu i v širokospektrálnom dosahu, pretože rýchlo a jednoducho dokáže osloviť nových poslucháčov. Výhodou je priestorové pôsobenie, poslucháč sa môže venovať aj iným činnostiam a rozhlas používať ako kulisu. To súvisí s ďalším rozhlasovým špecifikom, prísľuchovosťou. Ide o „pasívny, prísľuchový spôsob vnímania obsahu rozhlasového vysielania, nesústredená forma počúvania, resp. kolísavá pozornosť pri vykonávaní inej činnosti“.²³ Spočiatku sa toto špecifikum považovalo za negatívum, sekundárne počúvanie však zabezpečuje stálych poslucháčov a potenciálny príbytok nových. Začali preto vznikať rozhlasové relácie, ktorých cieľom je poslucháča zaujať a prinútiť ho počúvať. Tieto relácie sú obvykle sprevádzané hudbou a iným hovoreným slovom.

Je pochopiteľné, že rozhlasový komunikátor netuší, kto ho práve počúva. Ide o širokú diferenciáciu publika, ktorú si najviac uvedomujú predovšetkým verejnoprávne médiá. Musia preto poskytnúť viacero tém, ktoré budú zamerané na rôzne cieľové skupiny. Rovnako, ako u iných masových médií, aj v rozhlase platí, že adresát je anonymný. Chudinová s Lehoczkou tento aspekt považujú za negatívum. Tvrdia, že tento problém sa dá korigovať

²² Chudinová, Lehoczká 2005: 20

²³ *ibid.*

niekoľkými spôsobmi: „...pravidelným prispôsobovaním sa redaktora a moderátora, štylizovaním dialógu moderátora (s cieľom uvedomiť si poslucháča), aktuálnym, príp. následným kontaktom s poslucháčom (reakcie na odkazy a názory prostredníctvom telefonátov, faxu, mailovej pošty a pod.) a predovšetkým pravidelne realizovaným výskumom poslucháčskej verejnosti“.²⁴

Rôznorodosť publika si uvedomovali aj redaktorky seriálov. Sociálnu problematiku preto priblížili jednoduchými komentármi či konkrétnymi príkladmi reálnych osôb, ktoré problém vysvetlili osobne prežitým príbehom. V prípade britského seriálu autorka vysvetlila pojem bipolárna porucha, čo naznačuje jej povedomie o tom, že nie každý túto poruchu osobnosti pozná a je potrebné ju vopred charakterizovať. S konkrétnymi príkladmi pracovala i redaktorka Českého rozhlasu. Jednotlivé tvrdenia o plastických operáciách buď potvrdzovala, alebo vyvracala rozhovormi s protagonistami, čiže priamymi svedkami.

Z predchádzajúcich informácií vyplýva, že rádio je bezprostrednejšie než tlač. „Bezprostrednosť sa výrazne zvýšila vývojom technológie, ktorá umožňuje spracovanie živého aj zaznamenaného materiálu na veľké vzdialenosti a rýchlym prenosom s vysokými výrobnými hodnotami“.²⁵ Rádio nie je závislé na obrazoch, ako napríklad televízia. Nevýhodou rádia však je, že moderátor nevie, kto si ho práve naladil. Nevie, koľko má daná osoba rokov, aký má sociálno-ekonomický status. Dôležité je však poznamenať, že táto nevýhoda sa týka aj televízie, tlače či internetu. Naopak, výhodou rádia je, že sa programy dajú veľmi rýchlo prenastaviť v prípade, že do vysielania vojde mimoriadne spravodajstvo. „Je dôležité vedieť, že žurnalizmus v rádiu zahŕňa širší rámec aktivít, než ten, ktorý vzniká za spravodajským stolom“.²⁶ Príkladom sú práve rozhlasové dokumenty, fičre, magazínové programy alebo drama-dokumenty. Pozitívom a výhodou rozhlasových dokumentov je dlhší čas na ich spracovanie, pričom je väčšia aj miera investigácie, čo sa napokon prejaví vo výslednom mediálnom produkte. V rozhlase sa obzvlášť zohľadňuje prítomnosť rôznych tipov zvuku, s ktorými tvorcovia musia pracovať.

Výhodou rozhlasovej komunikácie je teda jej rýchlosť, promptnosť. Rozhlas nie je viazaný na obraz, preto dokáže rýchlejšie poskytnúť najnovšie informácie. S tým súvisí aj aktualizácia informácií, ktorá je podstatne rýchlejšia oproti televízií či tlači. Problémom však môže byť nenavrátiteľnosť odvysielaného. Akonáhle v rozhlasovom vysielaní zaznie napríklad

²⁴ Chudinová, Lehoczká 2005: 20

²⁵ Starkey, Crisell 2009: 59

²⁶ Starkey, Crisell 2009: 60

dezinformácia, vulgarizmus či niekoľkosekundové ticho, nie je v kompetencii redaktora, aby to vrátil späť. Často môže dochádzať k neporozumeniu povedaného, preto musí redaktor dbať na správnu artikuláciu, tempo reči a spisovnosť, pretože nikdy nevie, kto práve počúva danú rozhlasovú stanicu. Je preto diskutabilné, či je širokospektrálnosť dosahu rozhlasového vysielania výhodou alebo nevýhodou. Jednoznačne však rozhlas vyniká zvukovou stránkou, nakoľko, ako už bolo zmienené, sa nemôže spoliehať na obraz či písaný text.

1.2 Zvuk, jeho realizácia a tvorcovia

Zvukovou stránkou mediálneho produktu sa zaoberá zvuková dramaturgia. Je chápaná ako „výber a usporiadanie zvukových prostriedkov, ktorého výsledkom je zvuková skladba (kompozícia) diela“.²⁷ Proces sa začína scenáristom, ktorý sa nesústreďuje len na dialógy, ale vytvára aj audiovizuálne riešenie scén a situácií. Zvuk tak môže efektívne zapôsobiť na poslucháča a dotvoriť kontext danej situácie. Podľa Blahu zvuky prírody, strojov alebo bežné ľudské zvuky vytvorené pri nejakej činnosti vnímame ako „príznačný prejav objektov v ich činnosti, pohybe“.²⁸ Pri vnímaní ruchov poslucháč potrebuje istý kontext o tom, kde sa daná scéna odohráva, aby dokázal pochopiť, aký objekt môže konkrétny ruch vyvolávať. Komentár moderátora tento kontext objasňuje a zvuky či ruchy dáva do širších súvislostí. Voľba zvukových prostriedkov závisí od žánru.

Pokiaľ ide o dokument, je dôležitá forma zvuku, „ktorá zdôrazňuje bezprostrednosť, autentickosť, bude mať vedľa hovoreného slova význam hlavne reálny zvuk prostredia, či už pôvodný alebo imitovaný“.²⁹ Za správny chod procesu zodpovedá rozhlasová réžia, ktorá sa stará o to, aby boli jednotlivé zložky výroby koordinované a integrované. Dôležitú úlohu má rovnako sound designer³⁰, ktorého úlohou je zosúladiť všetky zvukové zložky danej rozhlasovej tvorby, aby bola myšlienka a cieľ diela naplnená.

V prípade zvuku nie je dôležité to, o aký druh ide, ale akú spĺňa úlohu v rozhlasovom dokumentárnom seriáli. „Ide predovšetkým o úlohu dotvárať priestor scény a charakterizovať prostredie, poprípade dobu“.³¹ Je nutné, aby spolu jednotliví členovia podieľajúci sa na výrobe

²⁷ Blaha 2014: 10

²⁸ Blaha 2014: 17

²⁹ Blaha 2014: 38

³⁰ Tento pojem po prvýkrát zaviedol americký filmový zvukár a editor Walter Murch

³¹ Blaha 2014: 48

rozhlasového diela spolupracovali a plnili si svoje výrobné funkcie. Špeciálne pri rozhlasových dokumentoch je tvorba sound designu priebežnou súčasťou natáčania. O zvukoch tvorcovia premýšľajú postupne, neustále ich vyhľadávajú a pracujú s nimi, aby zamedzili dodatočnému nahrávaniu zvukov. Ani v jednom skúmanom dokumentárnom seriáli nezazneli v úvode mená sound designerov či zvukárov. Česká redaktorka spomenula dramaturga a britská redaktorka zase producentku. V konečnom dôsledku však zvuky v rozhlasových seriáloch splnili svoj účel, teda dotvárali jednotlivé scény, prípadne v poslucháčovi vyvolali nejakú emóciu.

Reportér môže využívať radu skutočných, no aj umelých zvukov. Rovnako môže používať statické alebo pohyblivé mikrofóny. Pri skutočných zvukoch existuje riziko, že poslucháč nepochopí, akú konkrétnu akciu, činnosť, zvuky sprostredkovávajú. Ide napríklad o škrabanie predmetov, poslucháčovi nemusí byť ihneď zrejmé, o ktorý konkrétny predmet ide. Medze zvukových záznamov posúvajú čoraz ďalej práve zvukoví umelci, ktorí podľa Starkeyho dokážu spracovať aj zvuky nezachytiteľné ľudským uchom.³² Ide predovšetkým o zvuky krajiny, ktoré dotvárajú obraz prostredia. „Zvuky prostredia zohrávajú dôležitú úlohu v oblasti zvukovej produkcie, ale v rozhlase ovplyvňujú aj dramatickú a dokumentárnu produkcia tým, že povzbudzujú producentov, aby kreatívne premýšľali o tom, ako môžu použiť ambientný zvuk v rámci úmyselného rozprávania deja“.³³

Prirodzené zvuky využívala najmä česká redaktorka. Nahrávala v operačnej sále, na návšteve v domácom prostredí protagonistky, v budove Českého rozhlasu, v aute či ordinácii plastického chirurga. Britská redaktorka do väčšej miery využívala umelé zvuky, napríklad v úvode prvého dielu použila zvuk ohňostroja. Na základe časovej datácie, ktorú spomenula, je evidentné, že zvuk ohňostroja nemohol pochádzať z miesta, kde v tom čase nahrávala.

Chudinová a Lehozcká tvorbu a výber zvukov ponímajú skôr zo žurnalistického hľadiska a zohľadňujú predovšetkým úlohu rozhlasových odborníkov, najmä však redaktorov a moderátorov. Rozhlasoví odborníci sa sami podieľajú na tvorbe rozhlasových diel, majú „priamy vplyv na ich aktuálnu podobu, pričom sú jednou zo súčastí samotného vysielacieho procesu“.³⁴ Pri žurnalistických formátoch, či už spravodajských alebo v našom prípade publicistických, stojí na čele procesu redaktor, ktorý zháňa a spracováva informácie a moderátor alebo hlásateľ, ktorý ich následne odprezentuje vo vysielaní.

³² Starkey 2004: 214

³³ ibid.

³⁴ Chudinová, Lehozcká 2005: 29

Prvým krokom je selekcia informácií. Redaktor potrebuje čo najviac informácií o vybranej problematike, musí si premyslieť, z akého uhla pohľadu chce tému nastoliť poslucháčom. Do úvahy by mal zobrať aj faktory, ktoré podľa Chudinovej a Lehoczkej úzko súvisia s výberom témy, napríklad aktuálnosť, spoločenský význam sprostredkovanej udalosti, jej dôležitosť či dopad na poslucháča.³⁵ Musí pritom dbať na zaujímavosť a originalitu informácií a ich spracovania. Druhým krokom je tvorivá redaktorská činnosť, ktorá sa dá realizovať dvojako, buď v teréne, alebo priamo v štúdiu rozhlasu. Redaktor by mal sledovať vybraný problém a prostredníctvom svojej výslednej tvorby naň odpovedať, prípadne poskytnúť riešenie. Následne, buď samostatne, alebo za pomoci zvukového technika, jednotlivé nahrávky zostrihá a zosúladí podľa toho, v akom poradí ich chce prezentovať a dodržať pritom logickú súdržnosť faktov či udalostí. Napokon, v štvrtom kroku, moderátor odovysiela redaktorovu prácu a môže k nej poskytnúť istý komentár, ktorým poslucháča uvedie do kontextu. V prípade rozhlasových dokumentov sa moderátor stavia do úlohy akéhosi rozprávača, ktorý na začiatku uvedie poslucháča do deja a v závere zase zhrnie základné informácie.

Dôležité je poznamenať, že redaktor i moderátor neustále pracujú s informáciami, preto musia dodržiavať isté etické kódexy. V ich rukách spočíva veľká zodpovednosť, pretože „výsledný efekt pretransformovaný do dojmov, pocitov a mentality adresáta z relácie predstavuje rozhodujúci kľúč k úspechu, či neúspechu relácie“.³⁶ Vyššie uvedený postup sa týka predovšetkým tvorby spravodajstva. Publicistika, do ktorej spadá dokument či dokumentárny seriál, je voľnejšia napríklad v téme. Musí však dodržiavať isté pravidlá a procesy tvorby, ktoré sa zásadne nelíšia od tých spravodajských a sú im veľmi podobné.

Je evidentné, že v procese výroby, napríklad rozhlasového dokumentu, sa podieľa niekoľko odborníkov, počnúc rozhlasovým dramaturgom či režisérom. O zvukovú stránku dbá najmä dramaturg, ktorý kontroluje, či zvuk dotvára konkrétny kontext informácií či atmosféry a či je vôbec potrebný. Tieto zvuky sa diela na prirodzené a umelé, producenti si sami môžu vybrať, ktoré uprednostnia. Často je ale potrebné prirodzené zvuky okomentovať, prípadne ich použiť v kontexte. O správny chod zvukov sa stará rozhlasová réžia. Na zaujímavosť, originalitu či správnosť informácií musí dbať redaktor, respektíve moderátor, ktorý prezentuje informácie a skutočnosti do éteru. Aj on musí dbať na zvukovú stránku obsahu, zatiaľ čo sleduje

³⁵ Chudinová, Lehoczká 2005: 31

³⁶ *ibid.*

vymedzený čas na svoj výstup rozhlasového obsahu. Viac sa tomu budem venovať v nasledujúcej podkapitole.

1.3 Realizácia rozhlasových diel

Nech už ide o akékoľvek médium, každé podlieha istým výrobným postupom, ktoré tvoria akúsi rutinu a neustále sa opakujú. Dôkazom sú samotné skúmané seriály a predovšetkým jednotlivé diely. Každý začína a končí rovnako. Na začiatku je istá znelka, úvod a v závere je obvykle chytľavá upútavka na ďalší diel. Dôvodom je, že „rutiny sú pre mediálne organizácie veľmi prítlačivé, pretože uľahčujú výrobu“.³⁷ Okrem toho mediálne organizácie podliehajú pravidelnosti, ktorá sa uplatnila aj v prípade skúmaných dokumentárnych seriálov. Všetky médiá majú nejakým spôsobom rozdelený čas, obzvlášť pokiaľ ide o televíziu a rozhlas. Materiál preto musí byť upravený tak, aby sa vošiel do istého časového okna, teda času, ktorý mu bol pridelený³⁸. Kompozícia rozhlasového diela preto musí byť vopred premyslená tak, aby sa nielen vtesnala do vymedzeného času, ale aby bola zrozumiteľná pre poslucháča, ktorý pri počúvaní nestratí sled deja. Chudinová s Lehoczkou navrhujú, že kompozícia by mala spĺňať niekoľko požiadaviek.³⁹

Základom je prehľadnosť a logickosť informácií, ďalej napríklad zaujímavosť obsahu, presvedčivosť, pestrosť a pravdivosť informácií. V rozhlase sa často používa montáž, ktorá jednotlivé časti, napríklad dokumentu, logicky viaže a medzi udalosťami vytvára logický vzťah. Ide o systémový celok, v rámci ktorého redaktor, respektíve moderátor, nahrádza pozície napríklad dramaturga či režiséra. Do úvahy berie daný typ rozhlasového diela, jeho kompozíciu, tématicky člení jednotlivé pasáže. Redakčný tím využíva viacero typov montáží a jeho cieľom je poslucháčovi „pomôcť pochopiť súvislosti, okolnosti, javy a problémy vývoja spoločenskej reality“.⁴⁰

V neposlednom rade je tiež potrebné zaujať poslucháčovu pozornosť a brať na vedomie, že rozhodujúce sú prvé sekundy či minúty v úvode. Rutina pri výrobe mediálnych produktov je značná aj v prípade skúmaných seriálov. Každý diel českého seriálu otvára klasická hudobná zvučka, ktorá podkresľuje slogan seriálu: „*Dokuserial, dokuseriál, dokuseriál, dokuseriál.*

³⁷ Burton, Jiráček 2001: 102

³⁸ Burton, Jiráček 2001: 104, 105

³⁹ Chudinová, Lehoczká 2005: 28

⁴⁰ Chudinová, Lehoczká 2005: 29

Dok-dokuseriál. Příběhy, vyprávění, realita.“ Britská redaktorka v úvode prvého dielu zase využíva zvuk klavíru, po ktorom nasleduje výpoveď manželky strateného muža. V ďalších dieloch najprv uvedie: „*Toto je příběh jedné ženy hledající strateného partnera.*“ Potom nasleduje zvuk klavíra, ktorý sa v úvode a v závere dielov objavuje od prvého dielu. Záver majú oba skúmané seriály podobný, zhŕňajú udalosti, ktoré budú prezentované v nasledujúcom diele. Tento aspekt súvisí so seriálovosťou, ktorej sa budeme bližšie venovať v jednej z podkapitol v rámci komparačnej analýzy.

Štruktúra dokumentu je veľmi podobná dráme, čo sa napokon potvrdí v britskom seriáli. Napriek faktickosti dokumentu musí aj tento žáner poskytnúť istý zlom prezentujúci nejaký problém, ktorý sa stane ústredným motívom dokumentom. „Rovnako, ako v dráme, čím skôr príde na rad kontroverznosť, tým zaujímavejší bude vývoj zápletky“.⁴¹ Toto pravidlo dodržali obe redaktorky, i keď, ako neskôr uvidíme, zlom udalostí v britskom seriáli je značne citelnejší než v českom seriáli. Oba vybrané dokumentárne seriály však v poslednej epizóde vyriešili problém a poslucháčovi poskytli záver.

Dokument je úzko spätý aj s reportážou, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou všetkých žánrov v žurnalistike. Tento aspekt potvrdzuje najmä investigatívna stránka skúmaných rozhlasových seriálov, v ktorých redaktorky skúmajú, vyšetrujú, pozorujú, pýtajú sa respondentov disponujúcich informáciami a slúžiacich ako zdroje. Žáner dokumentu „študuje pramenné materiály, vyšetruje skutočnosť a pravú podobu problému, závery publikuje s maximálnu erudíciou a podporuje odborové kapacity“.⁴² Bežným postupom pri tvorbe rozhlasového dokumentu je postavenie reportéra do úlohy „ústredného rozprávača, vyšetrotateľa alebo prekladateľa, ktorý vedie poslucháčov prostredníctvom relevantných dôkazov zahŕňajúcich rozhovory, aktuálnosť a hudbu“.⁴³ Reportér prezentuje príbeh, ktorý je podložený informáciami a výpoveďami očitých svedkov, ktoré získava na základe rozhovorov. Faktom však je, že reportér zo získaného materiálu prezentuje informácie, ktoré sám považuje za relevantné voči deju. „Komplikované alebo neznáme koncepty či detaily môže interpretovať samotný reportér, ktorý parafrázuje alebo vytvára svoje vlastné vysvetlenie“.⁴⁴ Osoba reportéra by preto nemala iba pasívne tlmočiť okolitý svet, ale aktívne sa do opisovaných udalostí zapájať, podobne, ako česká redaktorka, ktorá si chcela plastickú operáciu vyskúšať na vlastnej koži.

⁴¹ Starkey 2014: 209

⁴² Hanáčková 2010: 73

⁴³ Starkey 2014: 210

⁴⁴ ibid.

Jedným zo spôsobov vedenia rozhovoru v rozhlasovom seriálovom dokumente je neustále pýtanie sa zo strany redaktora. Je ale dôležité podotknúť, že tento spôsob je o niečo ťažkopádnejší, pretože vo výsledku môže mať poslucháč pocit, že ide o rozhovor a nie o dokument. V takom prípade teda „príbeh predpokladá charakter personálnej odysei“.⁴⁵ Keďže sa reportér snaží nájsť odpovede na otázky alebo dokonca pravdu, výpovede jednotlivých opýtaných bývajú dlhšie, no menej frekventované. V skúmaných seriáloch sa tento spôsob vedenia rozhovoru neobjavoval často. Stávalo sa tak len v prípadoch, kedy sprievodné otázky redaktoriek poskytovali kontext a bez znenia otázky by poslucháč nevyrozumel, čo chcela redaktorka konkrétnou otázkou docieľiť.

V tomto bode je zrejmé, že redaktorova osobnosť je viac vystavená deju a môže doň zasahovať. Pri nahrávaní zvukov často komentuje, čo robí, keď kráča po schodoch, keď klope na dvere a podobne, čo sa potvrdí v českom seriáli. Tento prístup je podľa Starkeyho najlepšie využiteľný pri investigatívnych dokumentoch. Naopak, niektoré dokumenty sú efektívnejšie, ak do nich redaktor vôbec nezasahuje, pretože „respondenti sa môžu sami predstaviť jednoduchým zmienením mena alebo povolania ešte predtým, ako vhpnú do ‚svojho‘ pravdepodobne nepozmeneného diskurzu“.⁴⁶ Podľa tohto pravidla postupovala britská redaktorka a napokon aj producentka, ktorá príbeh strateného manžela sledovala cez postavu mužovej manželky a jej výpovede či zistenia.

Jednou z úloh redaktora je vždy odstrániť zo zvukového záznamu rozhlasového dokumentárneho seriálu otázky typu: „Prosím, hovorte na mikrofón a povedzte, kto ste,“ alebo „Teraz sa, prosím, vyjadrite k problému kriminality v meste.“ V opačnom prípade nastanú dva hlavné problémy. Za prvé, úloha redaktora, prípade reportéra, z dokumentárneho seriálu takmer úplne zmizne. „Nevyskytne sa žiadny reportér, ktorý by poslucháčom pripomínal identitu opýtaných – na ktorú môžu stáli poslucháči zabudnúť a noví poslucháči ju vôbec nebudú poznať“.⁴⁷

Druhým problémom je konštantný monológ, ktorý sa podľa Starkeyho javí skôr neprirodzene, ako spontánne. Práve konštantnému monológovi sa snažili obe redaktorky vyhnúť. Keďže ale britský seriál pracoval prevažne s jednou ústrednou postavou, dlhé monológy nebolo možné zredukovať či úplne odstrániť. Hlavné informácie, ktoré posúvali dej vpred, vyplývali práve z týchto monológov, ktoré občas prerušila otázka zo strany redaktora, prípadne komentár.

⁴⁵ ibid.

⁴⁶ Starkey 2014: 211

⁴⁷ ibid.

U poslucháčov môžu dlhé monológy vyvolať zmätok, ktorému sa redaktor chce do veľkej miery skôr vyhnúť. Príkladom tohto aspektu je český seriál. Nakoľko česká redaktorka pracovala s veľkým množstvom respondentov, dlhé monológy by skutočne neboli na mieste a poslucháč by s najväčšou pravdepodobnosťou stratil pozornosť a záujem o ďalšie počúvanie. Dlhé sekvencie rozhovorov je preto vhodné doplniť hudbou v pozadí a hudobnými vsuvkami rozlišovať dejové pasáže, na čo sa spoľahol britský seriál. Čím prehľadnejšie je spracovanie mediálneho produktu, tým bude čitateľ, divák, či v tomto prípade poslucháč, sústredenejší a schopnejší sledovať vývoj deja.

Ako už bolo zmienené, rozhlas má oproti televízií či tlači výhodu v promptnosti prezentácie informácií. Rozhlasoví redaktori dokážu o nových skutočnostiach informovať prakticky okamžite. Rovnocenným médiom je v súčasnosti internet, ktorý momentálne predbieha i rozhlas. Dôležité je však poznamenať, že tvorba rozhlasového výstupu je komplexná a podieľa sa na nej viacero profesionálov, ktorí musia dbať na vopred určené postupy a zásady, od scenáristu, cez zvukára až po samotného redaktora, prípadne moderátora.

Práve redaktori sú tí, ktorí v rozhlase informujú o najnovších udalostiach či spracovávajú reportáže na rôzne témy. Obvykle majú svoj okruh tém, ktorým sa venujú. Medzi nimi sa môžu nachádzať aj investigatívni novinári, ktorí prinášajú komplexnejšie prípady a príbehy, či už ide o rôzne kauzy alebo udalosti, ktoré by mohli zaujímať širokú verejnosť. Pri spracovaní takýchto príbehov narábajú s veľkým množstvom informácií, ktoré dávajú do súvisu a skladajú z nich akúsi komplexnú mozaiku informácií a poznatkov. Nemusí ísť zásadne o politické škandály, štátne utajenia alebo tajné operácie v neprospech obyvateľov, čo dokazujú oba skúmané dokumentárne rozhlasové seriály. Je preto zjavné, že práca investigatívneho novinára je rozmanitá a rôznorodá.

2 Investigácia a jej špecifiká v danej oblasti

Definovať prácu investigatívneho reportéra vyčerpávajúco a výstižne nie je vôbec jednoduché, čo potvrdil Hugo de Burgh.⁴⁸ Autori odborných publikácií pracujú s rôznymi definíciami a pojmami, ktoré sa vzťahujú k investigatívnemu reportovaniu a žurnalistike vo všeobecnosti. „Nie všetci veria, že investigatívne reportovanie odhaľuje tajomstvá. Päťnásobný víťaz Pulitzerovej ceny Jonathan Neumann raz povedal, že 90 percent hlavnej investigácie spočíva v príbehoch, ktoré sú verejne známe.“⁴⁹ V rámci bakalárskej práce budem pojem investigatívny novinár chápať v zmysle Marcy Burstliner, pretože vzhľadom na vybrané rozhlasové seriály je najadekvátnejšia a najrelevantnejšia. Jedna charakteristická vlastnosť však spája všetkých investigatívnych novinárov. Sú schopní veľké množstvo zhromaždených, navzájom nesúvisiacich informácií prezentovať v komplexnom celku, príbehu.⁵⁰

Autorky vybraných rozhlasových dokumentárnych seriálov sa venujú sociálnym témam, ktoré oslovujú širokú skupinu ľudí v spoločnosti. To naznačuje, že investigatívni reportéri musia byť okrem iného praktickí. Je však veľmi ťažké urobiť dobrú a poctivú investigatívnu prácu bez vedomostí a znalostí znalcov a odborníkov⁵¹. Tento aspekt je potvrdený aj v prípade skúmaných rozhlasových seriálov, kde sa autorky niekoľkokrát obracali na odborníkov. Ide o neodmysliteľnú súčasť investigatívnej práce, novozískané poznatky a informácie musia byť odôvodnené a vhodne ozdrojované. Využitie autority ako zdroja dodáva výpovedi vážnosť a autentickosť. Nielen preto je práca investigatívneho reportéra náročná.

Podľa Davida Sparksa existujú tri typy ohlasovaní. Prvým je všeobecné, ktoré sa odohráva na pasívnej úrovni, redaktor len zreprodukuje, čo sa povedalo na verejných podujatiach. Druhým príkladom je špecializované ohlásenie, kedy reportér vysvetľuje a interpretuje povedané. Posledným, tretím typom, je investigatívne ohlasovanie, v ktorom reportér pátra po dôkazoch v pozadí jednotlivých výpovedí.⁵² Redaktori môžu byť všeobecní, ale rovnako aj špecializovaní. Všeobecní redaktori zvyčajne subjekt, o ktorom hovoria alebo píšú, nepoznajú. Vyhľadávajú informácie od hovorcov a podliehajú istému redakčnému agenda settingu. Na rozdiel od nich, špecializovaní redaktori veľmi dobre poznajú subjekt a vedia, čo majú hľadať.

⁴⁸ DE BURGH, Hugo. *Investigative Journalism: Context and Practice*. s 21. London: Routledge, 2000. ISBN 0-203-37336-7.

⁴⁹ Burstliner 2018: 4

⁵⁰ Burtliner 2018: 8

⁵¹ Sparks 2003: 8

⁵² ibid.

Poznajú ďalších ľudí mimo subjektu, ktorí im dokážu poskytnúť relevantné informácie. Základným rozdielom medzi týmito dvomi typmi redaktorov je, že tí špecializovaní vyčnievajú z redakčného agenda settingu. Špecializovaní investigatívni redaktori venujú jednotlivým prípadom viac času, ako všeobecní redaktori a snažia sa budovať detailný príbeh⁵³. Investigatívne ohlasovanie si preto podľa Burstlinerovej vyžaduje veľa kritického myslenia, analýz, organizácie, trpezlivosti, vytrvalosti a dlhodobej sústrednosti, ktoré súvisí s hľadáním relevantných zdrojov.⁵⁴ Pokiaľ chce investigatívny redaktor priniesť silný a vierohodný príbeh, musí si vybrať vhodných svedkov, ktorí poskytnú svoje výpovede.

V rámci sociálnych tém je vhodné, aby svedkovia pochádzali priamo „z ľudu“ a boli tak poslucháčom bližší. Dôležité je však popri tom všetkom zachovávať objektivitu, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou investigatívnej žurnalistiky. Objektivita je zároveň „najstarším a kľúčovým pojmom profesionálnej etiky“.⁵⁵ Cieľom novinára je čo najobjektívnejšie prezentovať fakty a informácie, ktoré získal. Podľa Boyda, Stewarta a Alexandra však nijaký žurnalistický výstup nie je objektívny, pretože „aj ten najrešpektovanejší novinár je súhrnom jeho alebo jej vlastných presvedčení, skúseností a postojov, produktom spoločnosti, kultúry a výchovy“.⁵⁶ Redaktor si preto musí dávať pozor na to, aby nevyvodzoval závery na základe informácií, ktoré nie sú podložené priamym svedkom alebo autoritou.⁵⁷

V procese získavania informácií je dôležitý zdroj. Novinár vo všeobecnosti môže vychádzať z viacerých zdrojov, prípadne ich kombinovať, ako to urobila česká redaktorka. Preferované sú priame zdroje, medzi ktoré patria napríklad očití svedkovia udalosti alebo osoby, ktoré udalosť samy prežili. Tu však môže dôjsť ku subjektivizácii faktov, kedy si svedok vyloží udalosť po svojom a interpretuje ju na základe svojho individuálneho zážitku či pocitov, ktoré v ňom vyvolala udalosť či zážitok z nej. V prípade českého seriálu bol tento aspekt však potrebný na to, aby redaktorka odprezentovala tému z viacerých perspektív. Neubránila sa tomu ani britská redaktorka v prípade jedného zo svedkov, ktorý strateného muža podozrieval z gamblerstva bez toho, aby mal na to dôkazy. Išlo teda o jeho subjektívny pocit, ktorý redaktorka prezentovala skôr ako hypotézu, jeden z možných dôvodov mužovho zmiznutia, než holý fakt.

Novinár by si mal preto takéto informácie späťne overiť a nepovažovať takýto typ výpovede za plne dôveryhodný, prípadne takúto informáciu použiť ako špekuláciu, čo urobila britská

⁵³ Sparks 2003: 5

⁵⁴ Burstliner 2018: 8

⁵⁵ Hanáčková 2010: 160

⁵⁶ Boyd, Stewart, Alexander 2008: 33

⁵⁷ Anderson, Benjaminson 1976: 14

redaktorka a tak udržiavala poslucháča v napätí. Z toho vyplýva, že najlepšie informácie novinár získa z overiteľných zdrojov. Overenie informácii môže novinár urobiť na základe rešerše, ktorá ale podľa Bartoška nezaistí stopercentnú objektivitu a pravdivosť informácie.⁵⁸ Novinár v tomto prípade nielen získava, ale aj hodnotí informácie a ich dôveryhodnosť. Môže pritom využívať všetky voľne dostupné zdroje, ale nesmie zabudnúť zvážiť autentickosť informácií či materiálov, ktoré týmto spôsobom získa.⁵⁹

Pre moju prácu je najrelevantnejšia možnosť priameho oslovenia, kedy novinár získa konkrétne informácie rozhovorom, pretože týmto spôsobom postupovali obe redaktorky najčastejšie. Tieto informácie si však novinár musí preveriť rešeršou, vďaka ktorej môže odhaliť isté pochybnosti a dané informácie vo svojej investigatívnej činnosti ďalej nezohľadňovať. V prípade otvorenej žurnalistiky novinár predpokladá, že divák, poslucháč alebo čitateľ si môže sám overiť prezentované informácie. Je to aj preto, že novinár nemá vždy čas overiť a aktualizovať všetky získané informácie. Kvôli tomu majú hlavne investigatívni novinári svoje overené kontakty, ktoré im, obvykle v anonymite, poskytujú cenné informácie. Novinári takýmto osobám veria na základe dlhoročnej skúsenosti. Ani takéto informácie však nemôžu uviesť bez ďalšieho overenia.

Okrem toho môžu využívať aj anonymné zdroje, pri ktorých ale musia postupovať opatrne. Dôveryhodnosť týchto tvrdení od anonymu musia novinári preveriť samostatne, buď osobným stretnutím alebo pravidelnými telefonátmi. Česká redaktorka uviedla, že niektorí respondenti sa jej ozývali sami. Musela preto, prirodzene, overiť pravdivosť ich skúseností s plastickou chirurgiou. Využívanie anonymných zdrojov novinári viac využívajú v otvorenej žurnalistike. Napokon môžu novinárov kontaktovať zdroje samotné a poskytnúť im informácie, prípadne námet na investigatívnu prácu, ako to bolo v prípade českého seriálu. Takéto informácie sú ale často manipulujúce, obvykle pochádzajú z politickej alebo mocenskej skupiny, ktorá chce samú seba pred niečím obhájiť. Informácie, ktoré redaktorky získali takýmto spôsobom, si dokázali overiť a prezentovať totožnosť ich zdroja, preto je evidentné, že manipulujúce informácie a skutočnosti sa v rozhlasových dokumentoch nevyskytli. Okrem toho redaktorky predstavili všetkých z protagonistov, ani v jednom seriáli nevystúpila osoba označená ako anonym. Aj keď redaktorka britského seriálu nepoužila pravé mená pátrajúcej manželky a nezvestného manžela,

⁵⁸ Bartošek, 2002: 40

⁵⁹ ibid.

nazvala ich pseudonymami, čo ich charakterom dodalo realistickú vlastnosť a poslucháč nemal pochybnosti o ich skutočnej existencii.

Hlavným špecifikom investigatívnej žurnalistiky je hĺbka a dôslednosť pri získavaní, spracovaní a prezentovaní informácií. Potvrdí sa to aj v prípade skúmaných rozhlasových seriálov. Tým, že investigatívni novinári obvykle pracujú s viacerými zdrojmi, dokážu problematiku poňať širokospektrálnejšia a z viacerých uhlov pohľadu. Investigatívna žurnalistika v rozhlase má dokonca tú výhodu, že najnovšie informácie sa môžu dostať do éteru takmer okamžite po ich zbere, prípadne spracovaní. Rozhlas okrem toho dokáže pracovať so zvukmi, redaktori teda môžu využiť priame výpovede svedkov s autentickými hlasmi osôb, ktoré prípadu môžu dodať vážnosť a reálnosť.

V procese autentickosti sú tiež dôležité už spomenuté zdroje. Redaktor musí byť opatrný a vyberavý, informácie by si mal overiť. V súvislosti so sociálnou problematikou by si mal redaktor vyberať svedkov a zdroje blízke verejnosti. Keby si napríklad česká redaktorka na vysvetlenie problematiky plastickej operácie zvolila odborných respondentov, teda lekárov, téma by pravdepodobne nebola určená pre širokú verejnosť, pretože by laici nemuseli chápať odborné termíny. Okrem toho zdroje z ľudu v poslucháčovi vyvolávajú pocit, že skúmaná problematika je určená aj bežnému, vopred nezasvätenému človeku, ktorý o pojednávaných záležitostiach nikdy predtým nepočul. Úlohou investigatívneho redaktora je v neposlednom rade poskladať z jednotlivých výpovedí komplexný príbeh s výpovednou hodnotou, ktorá poslucháči poskytne nejaký úvod, zápletku alebo problém a následne poskytne riešenie alebo odhalenie problému. Z týchto informácií je zrejmé, že rôzne problematiky sa v rámci investigatívnej žurnalistiky dajú skúmať viacerými spôsobmi, obzvlášť pokiaľ redaktor aplikuje investigáciu do sociálnych tém, ako v prípade skúmaných seriálov.

Na skúmanie investigácie v rozhlasových dokumentárnych seriáloch so sociálnymi témami som si preto vybrala dve konkrétne ukážky. Dôležité je stanoviť kritériá, v rámci ktorých jednotlivé rozhlasové seriály porovnam. Na základe posluhu a sluchovej analýzy oboch vybraných seriálov som vymedzila týchto sedem kritérií:

- práca s časom (datácia),
- autorská participácia a naratívny princíp,
- práca s ľuďmi v autopsií (priami svedkovia),
- práca s autoritami ako zdrojmi informácií,

- spracovanie rozhlasových dokumentárnych seriálov,
- multimediálnosť s odkazom na iné zdroje (TV, internet),
- seriálové aspekty (cliffhangery a exponovanie nových postáv).

3 Rozhlasový dokumentárny seriál

Charakteristika dokumentu ako takého už poznáme. Špecifikom dokumentu je, že skúma a zaoberá sa aktuálnymi problémami či subjektami, a to podrobnejšie. Problematiku prezentuje do hĺbky, nakoľko si to autor dokumentu môže z hľadiska časovej stopáže dovoliť. Z toho vyplýva, že dokumenty nekladú prílišný dôraz na aktuálnosť.⁶⁰ Andrea Hanáčková vo svojej publikácii upozorňuje, že „základným kritériom dokumentu je striktná práca s dokumentárnymi autentickými zábermi, ktoré sú usporiadané tak, aby sama ich kompozícia vytvárala naratívny rámec“.⁶¹ Rola komentátora je minimálna, v niektorých prípadoch úplne eliminovaná. Dokument sa týmto spôsobom snaží o zachovanie maximálnej objektivity, preto v ňom autorský subjekt ustupuje do pozadia.

Dokument by mal zachytávať isté reálne udalosti a teda vypovedať o skutočnom svete. Dokumentárne obrazy preto „zachytávajú ľudí a udalosti, ktoré patria ku svetu, ktorý zdieľame, skôr ako by ukazovali postavy a deje vymyslené kvôli príbehu, ktorý sa k nášmu svetu vzťahuje nepriamo alebo alegoricky“.⁶² Pojednávajú o tom, čo vedie ku konkrétnym zobrazeným udalostiam. Obzvlášť dokumenty so sociálnou tematikou ďalej prezentujú, ako skúmané udalosti ovplyvňujú život jednotlivca alebo celej spoločnosti.

Dokumenty sa vo všeobecnosti zaoberajú témami, o ktoré majú poslucháči záujem a tvorca dokáže do problematiky prispieť svojim vlastným stanoviskom či názormi. Dokumentárne dielo môže okrem vyvolania estetického cítenia tiež pobaviť alebo potešiť, avšak vždy v súlade s rétorickým alebo presvedčovacím úsilím, ktoré je orientované na reálne existujúci sociálny svet. S týmto úsilím sú úzko späté modely a módy pre tvorbu dokumentu. Nichols ich rozdeľuje na nonfikčné a fikčné. Nonfikčným modelom je aj investigácia, v rámci ktorej autor dokumentu zhromažďuje dôkazy, argumentuje a predkladá stanoviská.⁶³ Tomuto aspektu sme sa venovali v predchádzajúcej kapitole. Relevantným pre prácu je tiež výkladový model, ktorého cieľom je klásť dôraz na objektivitu a presvedčujúce stanovisko, ktoré na diváka, v tomto prípade poslucháča, pôsobí dôveryhodne. Pri tvorbe kinematografického dokumentu je podľa

⁶⁰ Boyd, Stewart, Alexander 2008: 138

⁶¹ Hanáčková 2010: 40

⁶² Nichols 2010: 27

⁶³ Nichols, 2010: 183

Nicholsa⁶⁴ dôležitý aj mód, ktorý na rozdiel od modelu dáva dokumentu vlastnú formu a štruktúru. V prípade rozhlasových dokumentov však tento aspekt nie je relevantný.

Či už dokument sympatizuje s vybranou skupinou, udržiava s ňou dialóg alebo si, naopak, zachováva istý odstup, záleží len na tvorcovi. Tvorca je teda osobou, ktorá zohľadní všetky zozbierané fakty a usporiada ich tak, aby nimi presvedčil svojich divákov. Autor sa teda sústreďí buď na nejakú autoritu, ktorá sa vyzná do problematiky lepšie, alebo zhromažďuje informácie, materiály či fakty z viacerých strán.

Rozhlasový dokument je pre viacerých ľudí známym žánrom. O obsahu dokumentu rozhodujú producenti, ktorí „môžu vyberať z variácií obyčajov a štýlov v snahe docieľiť dokumenty, ktoré cieľia na viacero kontextov a cieľové publikum. Dokument je prostriedkom na sprostredkovanie príbehu – fakticky korektného, samozrejme, na rozdiel od fiktívneho dokumentu – no producent očakáva, že publikum bude vnímavé“.⁶⁵ Väčšie časové rozpätie dokumentu producentovi zabezpečí väčšiu flexibilitu vo výbere obsahu. Producent sa sám rozhoduje, či problém skúmaný v dokumente odprezentuje do hĺbky alebo ho len povrchne načrtne. Ako sa presvedčíme neskôr, autorky vybraných rozhlasových seriálov sa rozhodli preskúmať problémy hlbšie a komplexnejšie.

Na začiatku procesu tvorby je potrebné nastoliť jasný a neprekonateľný uhol, z ktorého bude problematika skúmaná.⁶⁶ Tvorca dokumentárnych seriálov môže problematiku prezentovať vo väčšom rozsahu. Pokiaľ chce autor dokumentu problematiku preskúmať vyčerpávajúco a dôkladne, najvhodnejším spôsobom je vytvoriť práve dokumentárny seriál. Seriál umožní autorovi, predovšetkým z časového hľadiska, vyhľadať veľké množstvo respondentov, ktorí majú rozličné názory a na problematiku sa pozerajú z iného uhla pohľadu.⁶⁷ Základom, podľa Starkeyho, je zaujať poslucháčov už prvým dielom seriálu natoľko, aby si aktívne vypočuli aj ďalšie diely pokračovania. Kvôli tomuto aspektu je lepšie využiť chronologický postup. Ako uvádza Jiráček a Burton vo svojej publikácii, „serialita je zložitý jav a týka sa toho, ako sa mediálny materiál opakuje a ako sú jednotlivé prvky prepracované či vnímané“.⁶⁸

V konečnom dôsledku však nezáleží na štruktúre seriálu. Hlavným kritériom je dodržať logické a jasné odôvodnenie. Ak sa tak nestane, seriál príde o súdržnosť a s veľkým predpokladom aj

⁶⁴ Nichols 2010: 164-168

⁶⁵ Starkey 2014: 206-207

⁶⁶ ibid.

⁶⁷ ibid.

⁶⁸ Burton, Jiráček 2001: 172

o poslucháčov. Ideálne je, keď je rozhlasový dokumentárny seriál tvorený tak, aby bol zaujímavý pre poslucháčov, ktorí ho počúvajú od začiatku, ale aj pre tých, ktorí seriál začali počúvať od neskoršej epizódy, pretože „noví poslucháči, ktorí seriál naladili po jeho začiatku, musia byť schopní rýchlo sa zorientovať v novom a pravdepodobne komplikovanom prostredí, v opačnom prípade nadobudnú pocit, že to, čo počúvajú, je určené iným poslucháčom a vypnú rádio alebo prepnú rozhlasovú stanicu“.⁶⁹ Ide o jeden z aspektov seriality, ktoré sú súčasťou neskoršej kapitoly.

3.1 Rozhlasové dokumenty so sociálnou tematikou

Dokumenty so sociálnou tematikou sa od tých ostatných líšia iba v téme a probléme, ktorý skúmajú. Napríklad, prírodovedecké dokumenty sa zaoberajú rôznymi aspektami prírody, historické dokumenty zase historickými udalosťami. Je veľký predpoklad, že autor dokumentov vopred kontaktuje odborníkov v danej oblasti. Z toho vyplýva, že sociálne dokumenty sa týkajú spoločnosti a príbehov jednotlivcov. Autori takýchto dokumentov sa sústreďujú na sociálne javy a udalosti, ktoré sú blízke širokej verejnosti. Môžu tiež skúmať a analyzovať témy, o ktorých síce verejnosť vie, no nepozná podrobnosti.

Príkladom sociálneho dokumentu sú aj vybrané rozhlasové dokumentárne seriály, ktorých spracovanie zanalyzujem v ďalšej kapitole. Vo vybraných rozhlasových dokumentárnych seriáloch figurujú aspoň dvaja tvorcovia, pričom jeden z nich je dramaturg. Jeho úloha je v procese tvorby často prehliadaná, pretože príbeh, kompozíciu a zvukový design vedie redaktor. Autor dokumentárneho seriálu poskytuje poslucháčovi úvod do problematiky, ďalej ju rozvíja, navrhuje niekoľko riešení a následne ju uzavrie.

Rozprávač, ktorý figuruje na začiatku každého dielu, rekapituluje dej predchádzajúceho dielu. Ako už bolo spomenuté v prvej kapitole, v procese tvorby nielen dokumentu figuruje množstvo iných osôb. Inak tomu nie je ani v dvoch skúmaných rozhlasových dokumentárnych seriáloch *Plastika duše* a *Missing* a obdobných rozhlasových seriálov z produkcie Českého rozhlasu Dvojky a BBC Radio 4.

⁶⁹ Starkey 2014: 208

3.1.1 Plastika duše z Českého rozhlasu Dvojka

Prvý sledovaný seriál nesie názov *Plastika duše* a vychádza z cyklu Dokuseriál vysielanom na rozhlasovej stanici Český rozhlas Dvojka. Po dramaturgickej stránke vedie Dokuseriál Daniel Kupšovský a Ivan Studený. Každá séria Dokuseriálu má svojho vlastného autora, ktorého úlohou je nájsť si vhodných respondentov. Nový diel aktuálneho seriálu vychádza každú nedeľu o 18:30 na Dvojke. Jedna séria trvá mesiac, pričom autori Dokuseriálu sa snažia venovať rôznym témam a obmieňať ich. Na jednotlivých seriáloch sa podieľa viacero autorov. Formát ponúka nie len štvor až päťdielne dokumentárne série, no aj časozberné dokumenty. Cieľom jednotlivých dokumentárnych seriálových sérií je rozprávať reálne príbehy na pokračovanie.⁷⁰ V dieloch redaktori odhaľujú rôzne zvraty v životoch protagonistov a na základe toho skúmajú všeobecnejšie spoločenské problémy. Venujú sa témam z rôznych rubriek, najčastejšie sa vyskytujú témy súvisiace so zdravím. Objavujú sa tiež spoločenské a zábavné témy, cestovanie a aktuálne dianie.

Spoločenská rubrika sa začína štvordielnym cyklom *Príběhy našich Romů* o Rómoch a ich etniku⁷¹. Ide o výber z ôsmich pôvodných dokumentov Českého rozhlasu, ktoré v rozhlase vychádzali po dobu piatich rokov. Rovnako štvordielny cyklus⁷² *Plytvání* od dokumentaristického dua Květy Přibylvej a Zdenka Chaloupky sa týka spoločensko-ekologickej témy, a síce plytvaním a znečisťovaním životného prostredia tonami odpadkov. Prázdninový, päťdielny cyklus⁷³ *Dovolená počecku*, poskytol náhľad na dovolenku „po česky“, ako ho redaktori a dramaturgovia Českého rozhlasu nazvali. Sledovali príbehy Čechov počas dovolení v zahraničí. Spoločenskú rubriku uzatvára štvordielny cyklus⁷⁴ Ivana Studeného, *Cesty talentů*. Hľadá mladých ľudí, ktorých kedysi portrétoval v seriáli *Na prahu*.

⁷⁰ Redakcia Český rozhlas. *O pořadu Dokuseriál*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/dokuserial-7749558/o-poradu>

⁷¹ MORAVEC, Daniel – KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Príběhy našich romů. Dokuseriál příběhů, které se venovaly romskému etniku*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/pribehy-nasich-romu-dokuserial-pribehu-ktere-se-venovaly-romskemu-etniku-7907355>

⁷² PŘIBYLOVÁ, Květa – CHALOUPKA, Zdeněk. *Plytvání*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/plytvani-8029033>

⁷³ Tvůrčí skupina Drama a literatura. *Dovolená počecku*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/dovolena-pocesku-8046008>

⁷⁴ STUDENÝ, Ivan. *Cesty talentů. Mozaika příběhů a životních osudů vzdálených od sebe pět let*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/cesty-talentu-mozaika-pribehu-a-zivotnich-osudu-vzdalenyh-od-sebe-pet-let-8099024>

Séria o vývoji humoru, *Anotomie humoru*, ktorá pozostáva z piatich dielov,⁷⁵ mapuje humor pred nežnou revolúciou až po dnešnú dobu. Je zaradená do zábavnej rubriky a jej autorom je Daniel Kupšovský. Kupšovský rovnako stojí za dokumentárnym seriálom z cestovateľskej rubriky, ktorý pojednáva o cestovateľoch na trabantoch, *Trabantem přes kontinenty*. Českí, slovenskí a poľskí trabantisti spolu prešli naprieč rôznymi krajinami a kontinentami.⁷⁶

Kategórie dokumentárných seriálov uzatvára rubrika aktuálneho diania. V päťdielnom cykle⁷⁷ *Z(a)tracené děti* predstavila Markéta Nešlehová deti bez domova a rodičov, ktorým chýbajú správne vzory. Zaoberá sa tiež nedostatkom a nepripravenosťou pestúnskych rodín a vzťahmi detí k týmto rodinám. Daniel Moravec sa v ďalšom, päťdielnom cykle, *Psychonauti, meditace, drogy i rituály*, venuje psychonautom, ktorí poskytujú šamanské rituály s medicínami.⁷⁸ Tiež sa zaoberajú ľuďmi, ktorí hľadajú svoje vlastné ja a pomáhajú im prostredníctvom meditácií. V inom, štvordielnom cykle *Každá váha něco dáva*, sa Ivan Studený zaoberá váhou a zmene myslenia človeka, ktorý sa snaží schudnúť.⁷⁹

Autentické napätie, hektické tempo, drámu a silné mikropříběhy⁸⁰ sľubuje štvordielny cyklus *Záchranáři* o práci záchranárov, za ktorých stojí Miroslav Vaňura. Výnimočnosťou rubriky o zdraví je časozberný dokumentárny seriál *Než sama sobě zmizím* od Dany Moravcovej. Zaoberá sa ženou trpiacou Alzheimerovou chorobou, ktorá napriek komplikáciám bojuje so svojím zdravotným stavom.⁸¹ V rubrike o zdraví sa vyskytla aj téma, ktorej sa venujem vo svojej práci, plastická operácia.

⁷⁵ KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Anotomie humoru*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/anotomie-humoru-7954846>

⁷⁶ KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Trabantem přes kontinenty*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/trabantem-pres-kontinenty-8085627>

⁷⁷ NEŠLEHOVÁ, Markéta. *Z(a)tracené děti. Několik osudů dětí i dospělých, kterým systém ústavní péče ovlivil život*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/zatracene-deti-nekolik-osudu-deti-i-dospelych-kterym-system-ustavni-pece-8116493>

⁷⁸ MORAVEC, Daniel – KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Psychonauti, meditace, drogy i rituály. Dokuseriál Na cestě o pátrání po vlastním Já*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/psychonauti-meditace-drogy-i-ritualy-dokuserial-na-cesto-o-patrani-po-vlastnim-7775949>

⁷⁹ STUDENÝ, Ivan – KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Každá váha něco dává. Dokuseriál o změně myšlení člověka, který se snaží zhubnout*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/kazda-vaha-neco-dava-dokuserial-o-zmene-mysleni-cloveka-ktery-se-snazi-zhubnout-7869097>

⁸⁰ VAŇURA, Miroslav. *Záchranáři. Autentické napětí, hektické tempo, drama a silné mikropříběhy v Dokuseriálu*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/zachranari-autenticke-napeti-hekticke-tempo-drama-a-silne-mikropribehy-v-7975697>

⁸¹ MORAVEC, Daniel. *Než sama sobě zmizím. Časosběrný dokument dokuseriál mapuje šest let života s Alzheimerovou chorobou*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/nez-sama-sobe-zmizim-casosberny-dokuserial-mapuje-sest-let-zivota-s-8130500>

Redaktorka Magdalena Šorelová, podobne, ako ostatní redaktori, vstupuje do seriálu *Plastika duše* so silným osobným vkladom. Okrem toho sleduje osudy siedmich respondentov, ktorým plastická operácia zmenila život buď k lepšiemu, alebo horšiemu, prípadne ho nezmenila nijako.

3.1.2 The Untold od BBC Radio 4

Rozhlasové seriály z dielne *The Untold* sa zaoberajú skutočnými ľudskými príbehmi, ktoré sa každým dielom viac a viac objasňujú. Konkrétny vybraný seriál pozostáva z piatich pätnásťminútových dielov. Jednotlivé epizódy vychádzajú s týždennou pravidelnosťou. Prvý diel dokumentárneho rozhlasového seriálu *The Untold* vysielanom na BBC Radio 4 vyšiel 11. januára 2016. Priebeh celého cyklu vedie redaktorka Grace Dent, ktorá prezentuje „nevypovedané drámy dvadsiateho prvého storočia“.⁸² Redaktorka sa zaoberá rôznymi témami. Od abnormálnych psychologických javov, následkov vojenskej služby, problémov bezdomovcov, až po nevyriešené problémy v neurovede, šikanu či psychiatrické poruchy, medzi ktoré patrí aj dokumentárny seriál skúmaný v mojej práci vysielaný na BBC Radio 4. Ku dňu 6. 3. 2020 obsahuje rozhlasový dokumentárny seriál *The Untold* celkom 142 epizód, ktoré sú rozdelené do jednotlivých sérií. Ako uvádza Crisell⁸³, BBC Radio 4 pozostáva z veľkej časti z hovoreného slova. Často vysielajú dokumenty a iné žánre, v ktorých je rozprávač zamlčaný alebo ho nahrádza jedna z postáv deja. Je potrebné poznamenať, že dokumentaristika má v BBC veľkú a dlhoročnú tradíciu, čo dokazuje napríklad aj vyššie spomenuté číslo epizód rozhlasových dokumentárnych seriálov.

V konkrétnej sérii *The Untold* sa autorka zamerala na prípad zmiznutého manžela, ktorý trpí bipolárnou poruchou a nechal si so sebou lieky. Redaktorka Grace Dent v priebehu piatich dielov spolu s mužovou manželkou pátra po nezvestnom manželovi. Prostredníctvom postavy manželky redaktorka komunikuje s úradmi a políciou, zdravotníckymi zariadeniami či rodinnými príslušníkmi. Dej je zostavený z dvoch hlavných línií, pričom prvá je sústredená na pátranie a druhá na duševné rozpoloženie mužovej manželky. Dôležité je poznamenať, že autorka seriálu zmenila mená hlavných postáv v záujme zachovania ich súkromia.

⁸² Redakcia BBC. *The Untold*. [online]. BBC Radio 4. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné na:

<https://www.bbc.co.uk/programmes/b06wkdzd>

⁸³ Crisell 1994: 6

4 Charakteristika BBC Radio 4 a Český rozhlas Dvojka

Ešte predtým, než porovnáam vybrané rozhlasové dokumentárne seriály, zhrniem základné charakteristiky rozhlasových staníc, na ktorých sú seriály vysielané. V investigatívnej činnosti novinára zohráva veľkú úlohu vlastníctvo daného média a zdroj jeho financovania. V súčasnosti je BBC najstaršia a, so spoločným súhlasom, najvýznamnejšia vysielacia inštitúcia. Jej rolou bolo vždy poskytovať obsiahlu verejnú službu, ktorá presahuje obyčajný trh.⁸⁴ BBC bolo od počiatku svojho vzniku v roku 1922 do 1. januára 1927 súkromnou rozhlasovou stanicou. Neskôr sa z nej stala verejnoprávna inštitúcia. Ako uviedol Guy Starkey a Andrew Crissel, BBC „nebolo konvenčným podnikaním: malo zabezpečený príjem z licencií a mohlo fungovať ako monopol“.⁸⁵ To znamená, že mohlo vysielat' pravdivé správy, ktoré boli maximálne objektívne. Dodatočné editovanie informácií malo BBC zakázané aj od anglickej vlády a to z niekoľkých dôvodov. Vláda označila BBC za „posvätné médium, ktorého cieľom je slúžiť celej verejnosti a ktoré by nemalo vysvetľovať názory len jednej časti verejnosti“.⁸⁶ Kvôli týmto reguláciám však vznikol nový konflikt. BBC už nestálo pred rozhodnutím, či vysielat' pravdivé alebo výnosné obsahy. Stálo medzi rozhodnutím, či uprednostní pravdivé správy alebo správy, ktoré uspokojia vládu. V súčasnosti BBC podlieha chartám a kanceláriám, ktoré regulujú chod rozhlasových a televíznych staníc. Kvôli tejto regulácii BBC musí poskytovať „vyčerpávajúce, spoľahlivé a nestranné pokrytie správ vo Veľkej Británii a celom svete, aby podporilo čistú a informovanú debatu na lokálnej, regionálnej aj národnej úrovni“.⁸⁷

Pravidelné rozhlasové vysielanie v Českej republike bolo zahájené o rok neskôr, a to 18. mája 1923. Miloš Čtrnásty, Eduart Svoboda a Ladislav Šourek založili spoločnosť Radiojournal, ktorej hlavným zdrojom príjmu boli koncesionárske poplatky.⁸⁸ Väčšinu kapitálu spoločnosti mala v rukách firma Radioslavia. Platenie týchto poplatkov za vlastníctvo rozhlasového prijímaču bolo zavedené v septembri 1923. Zlatou dobou predvojnového rozhlasu boli 30. roky, kedy príjem z koncesionárskych poplatkov náhle stúpol. Náhla zmena nastala v roku 1939, po okupácii Československa a vytvorení Protektorátu Čechy a Morava, kedy bol rozhlas zlúčený s nemeckým protektorátnym vysielaním.⁸⁹ Obsah vysielaný na rozhlasovej stanici podliehal

⁸⁴ Starkey, Crissel 2009: 4

⁸⁵ Starkey, Crissel 2009: 25

⁸⁶ ibid.

⁸⁷ BBC 1996: 6

⁸⁸ Redakcia Český rozhlas. *Historia rozhlasu v kostce*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2017. [cit. 4. 4. 2020].

Dostupné na: <https://temata.rozhlas.cz/historie-rozhlasu-v-kostce-7983541>

⁸⁹ ibid.

nacistickej propagande. V priebehu druhej svetovej vojny bolo tiež zakázané vysielanie na krátkych vlnách do zahraničia. Tri roky po konci druhej svetovej vojny sa moci chopili komunisti a rozhlas zoštátnili. V roku 1952 vznikla Hlavná správa tlačového dozoru, ktorá dohliadala na dodržiavanie cenzúry.⁹⁰ Sloboda slova a vyjadrovania bola za týchto čias značne potlačená, o vysielanom obsahu nerozhodovala nezávislá inštitúcia či orgán. Rovnaká situácia nastala v období normalizácie, kedy museli kvôli svojim názorom rozhlas opustiť stovky redaktorov. V novembri 1989, po nežnej revolúcii, sa vysielanie Československého rozhlasu opäť dostalo do pôvodného režimu a mohlo tak verejnosť nezaujať a objektívne informovať, slúžiť jej ako zdroj zábavy a tiež vzdelania.⁹¹ Československý rozhlas ako verejnoprávna inštitúcia začal fungovať až v roku 1991. Rozhlas sa tak stal plne nezávislý na štáte. Český rozhlas vznikol až po zániku Československa v roku 1993.

Rovnako, ako vo Veľkej Británii, aj v Českej republike funguje takzvaný duálny systém. Podľa Burtona a Jiráka to znamená, že v krajine existujú vysielatelia pracujúci na základe pridelených licencií, pričom financie získavajú hlavne z predaja vysielacieho času inzerentom. Na druhej strane sú vysielatelia, ktorí vysielajú zo zákona a financie získavajú z koncesionárskych poplatkov. Obe rozhlasové stanice spadajú do druhej kategórie, keďže sú obe verejnoprávne inštitúcie.⁹² Tieto médiá sa však „predsa len usilujú o značný záujem publika a slušnú sledovanosť, aby dokázali, že verejnosť nevynakladá finančné prostriedky nadarmo a aby sa mali o koho oprieť v prípade, že by potrebovali žiadať o zvýšenie koncesionárskych poplatkov“.⁹³ Spoločným znakom oboch rozhlasových staníc je už zmienená verejnoprávnosť. Podliehajú teda štátu, nepatria žiadnemu súkromnému vlastníkovi. Ako BBC, tak aj Český rozhlas by mal poskytovať vyčerpávajúce, nestranné a predovšetkým objektívne spravodajstvo a obsah vo všeobecnosti. Takéto prostredie je ideálne pre rozvoj investigatívnej žurnalistiky, i keď treba podotknúť, že ide o výhradne normatívnu definíciu. Okrem zdroja financovania a vlastníctva je v analýze investigatívnej činnosti novinára potrebné zohľadniť aj niekoľko ďalších aspektov, ktoré sa týkajú napríklad zdrojov či autorskej participácie ako miery nezávislosti a objektivity.

⁹⁰ Redakcia Český rozhlas. *Historia rozhlasu v kostce*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2017. [cit. 4. 4. 2020]. Dostupné na: <https://temata.rozhlas.cz/historie-rozhlasu-v-kostce-7983541>

⁹¹ ibid.

⁹² Burton, Jurák 2001: 97

⁹³ Burton, Jurák 2001: 98, 99

4.1 BBC Radio 4

BBC prevádzkuje celkom 12 rozhlasových staníc. Jednou z nich je BBC Radio 4, na ktorej sú pravidelne vysielané rozhlasové dokumentárne seriály. V štatistikách z roku 2019 je uvedené ako druhé najpočúvanejšie rádio naprieč Veľkou Britániou, hneď po stanici BBC Radio 2.⁹⁴ Podľa oficiálnej stránky rozhlasovej stanice je táto stanica „pre všetkých, ktorí majú záujem o inteligentný prejav. Program obsahuje najbystrejšiu žurnalistiku, najzábavnejšiu komédiu, najfascinujúcejšie fičre a najpresvedčivejšiu drámu a čítania kdekoľvek v britskom rozhlase.“⁹⁵ Stanica vysiela 24 hodín denne.

Program rozhlasovej stanice ponúka spravodajstvo, samostatnú predpoveď počasia a rovnako aj komentáre. V pracovný deň, o šiestej ráno, je obvykle vysielané spravodajstvo obsahujúce aktuálne udalosti. Okrem toho stanica ponúka rôzne prírodné programy, napríklad reláciu *Tweet of the Day*,⁹⁶ historické programy a dramatické série. Súčasťou vysielania je aj relácia, v ktorej redaktori zhrňajú dokopy analýzy, komentáre a najnovšie informácie. Dopoludnie patrí aj rozhlasovým dokumentárnym seriálom, ktorých autorkou je Grace Dent. Rozhlasová stanica napokon poslucháčom prináša aj humorný a komediálny program či novinky zo sveta kultúry a umenia.

Rozhlasová stanica má na základe stručnej programovej charakteristiky široký záber tém, o ktorých pojednáva. Dá sa tvrdiť, že slogan uvedený vyššie, ktorý má charakterizovať dotyčnú rozhlasovú stanicu, je skutočne pravdivý. Dôležité je podotknúť, že formát rozhlasovej stanice je definovaný ako newstalk a dráma.

4.2 Český rozhlas Dvojka

Český rozhlas Dvojka je jednou z rozhlasových staníc pod záštitou Českého rozhlasu. Celoplošná stanica vysiela „talkshow, rozhlasové hry, čítania, skeče, dokumenty, komentáre

⁹⁴ Statista. *Radio stations ranked by weekly reach in the United Kingdom (UK) as of 3rd quarter 2019*. [online]. Statista.com. [cit. 18. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/286892/uk-radio-stations-ranked-by-listeners-reached/>

⁹⁵ Redakcia BBC. *About Radio 4*. [online]. BBC. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/programmes/articles/98FthRzhxJ4z0fXYJnsvlM/about-radio-4>

⁹⁶ Redakcia BBC. *Tweet of the Day*. [online]. BBC Radio 4. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b09qh78s>

k aktuálnemu daniu i hity vášho života.“⁹⁷ Rovnako, ako rozhlasová stanica BBC Radio 4, aj Český rozhlas Dvojka funguje na 24-hodinovom vysielaní.

Na rozdiel od BBC, Český rozhlas Dvojka neponúka striktné správy, ale rannú šou, ktorej súčasťou je aj spravodajstvo. Spravodajstvo ako samostatná rozhlasová relácia má v programe miesto až v neskoršom, predobedňajšom čase. Vo všeobecnosti sú súčasťou programu rôzne relácie typu talkshow, kde redaktori vedú rozhovory s verejne známymi osobnosťami alebo expertmi na skúmanú problematiku. Vysielanie funguje v pomyselných blokoch, čoho príkladom je napríklad relácia *Odpoledne s Dvojkou*.⁹⁸ Súčasťou relácie je napríklad dianie v regióne, zaujímavosti a aktuality, skeče, predpoveď počasia a tiež dokuseriál, konkrétne jeden z dielov. Rovnako, ako v prípade BBC Radio 4, aj Český rozhlas vysiela populárne vedecký program zvaný *Meteor*. Poslucháči si na rozhlasovej stanici môžu vypočuť aj rozhlasové hry.

Ako je zrejmé z charakteristiky rádiá, tvorcovia programu chcú zaujať rôzne vekové kategórie a vytvoriť tak akýsi celorodinný formát. Český rozhlas Dvojka je definovaná ako generačná rozhlasová stanica, čo zodpovedá vysielanému programu.

⁹⁷ Redakcia Český rozhlas Dvojka. *O nás*. [online]. Český rozhlas Dvojka. [cit. 15. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/o-nas-7501661>

⁹⁸ Redakcia Českého rozhlasu. *O pořadu Odpoledne s Dvojkou*. [online]. Český rozhlas Dvojka. [cit. 15. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/odpoledne-s-dvojkou-7230323/o-poradu>

5 Komparácia rozhlasových seriálov

Po základnej charakteristike rozhlasových staníc, ktoré vysielajú skúmané rozhlasové seriály a ich stručnej charakteristike môžeme pristúpiť k samotnej komparácii. Považujeme za dôležité hneď v úvode zmieniť syžety seriálov, aby boli súvislosti spomenuté v následnej komparácii zrozumiteľné a logické.

Česká redaktorka Magdalena Šorelová hneď v úvode dokumentárneho seriálu *Plastika duše* priznáva, že uvažuje nad plastikou viečok, ale má strach. Zájde preto za plastických chirurgom Vatlakom, aby prediskutovala chirurgický zákrok dolných viečok. Lekár ju zároveň odkáže na niekoľko osôb, ktoré plastickú operáciu už majú za sebou alebo sa na ňu chystajú. Redaktorka predstavila väčšinu týchto protagonistov rozhlasovej série v úvodnej epizóde. Medzi predstavenými boli aj takí, ktorí s plastickou operáciou neboli spokojní, pretože nedopadla dobre, čoho príkladom je mechanik Peter, ktorému aj napriek zákroku odstávali uši. Pani Sabina, športovkyňa, zase zrušila zákrok plastiky prs, ktoré chcela mierne zväčšiť po tom, čo rapídne schudla.

Na postave Johany redaktorka poukázala na nepodarenú plastickú operáciu, ktorá mohla byť zlyhaním zdravotnej starostlivosti alebo nešťastnou náhodou. Johane sa zapálili prsné implantáty a niekoľko dní musela prežívať v horúčkach a bolestiach, pričom súkromná klinika, v ktorej bola hospitalizovaná, ju poslala domov. V priebehu jednotlivých dielov sa Šorelová obracia na chirurga Vatlaka a na margo nepodarenej operácie Johany spolu s ním pojednáva o výhodách a nevýhodách súkromných kliník, ktoré poskytujú zákroky. Prípady Johany preto skúma a snaží sa skontaktovať kompetentných lekárov. Žiadnu presnú odpoveď však nedostane, čo ju odrádza od postúpenia plastickej operácie.

Zaujímajú sa tiež o funkcie plastických operácií. Niekoľkí z respondentov ich totiž podstúpili nie len z estetických, ale predovšetkým zo zdravotných dôvodov, ako napríklad Honza. V minulosti trpel obezitou, no schudol a prevísajúca koža mu spôsobovala odreniny. Od prvého dielu redaktorka zároveň sleduje Janu, ktorá podstúpila plastickú operáciu viečok, o ktorú mala záujem aj Šorelová. Spočiatku sa s ňou iba rozpráva, spoločne preberajú svoje pocity a dojmy z prichádzajúceho zákroku. Po operácii navštívi Šorelová pani Janu doma, kde okomentuje bolesť počas zákroku, spokojnosť či pooperačný stav v prítomnosti redaktorky. V poslednom diele sa napokon Šorelová rozhodne, že podstúpi zákrok a zdôveruje sa so svojimi pocitmi

z operácie. Dej sleduje paralelne tri príbehové línie, v ktorých sa objavuje Johana, Jana a samotná redaktorka Magdalena. Dejové línie sa navzájom prelínajú.

Ústrednou dejovou líniou britského seriálu zo série *The Untold* s názvom *Missing* je pátranie po zmiznutom manželovi Zackovi trpiacom bipolárnou poruchou. Podľa informácií jeho manželky Kirsty zmizol bezdôvodne. Pôsobil, akoby sa chystal do práce, no zašiel na políciu a oznámil, aby ho v prípade nahlásenia zmiznutia nehľadali. Kirsty sa snaží zistiť, čo manžela podnietilo k tomu, aby ju a dve malé deti opustil. Postupne prichádza k novým informáciám, ktoré ju majú zaviesť za strateným manželom. Navštívi brata, aby sa s ním poradila o vycestovaní do Nottinghamu, kde mal údajne Zack byť. Ten však navrhne, že Zack mohol opäť prepadnúť gamblerstvu, nemal dostatok peňazí a preto zmizol. Napriek bratovým varovania zašla na dané miesto len preto, aby zistila, že sa tam jej manžel nenachádza.

Zároveň ju z núdzovej linky kontaktuje žena, ktorá Kirsty oznámi, že jej telefonoval muž so Zackovou amnéziou. Údajne rozprával o manželke a dieťati. Kirsty preto spoločne so svojou matkou zájde na policajnú stanicu, no reakciu polície okomentuje ako chladnú. Polícia vraj vie, kde sa Zack nachádza, niekto ho fyzicky videl a je v poriadku, no viac Kirsty nemôžu povedať. Postupne jej napadne, že problémom mohlo byť aj dieťa z predošlého vzťahu, ktorému sa Zack stal otcom. Údajne spolu ale vychádzali dobre. Napokon dostane Kirsty telefonát od Zacka. Vymenila si s ním pár správ, ale nevie, kde je ani ako sa má. Chcel od nej len rekapituláciu spomienok, čo súviselo s možnou amnéziou. Dohodli sa preto, že na druhý deň ho Kirsty vyzdvihne v hoteli, no nasledujúci deň mal Zack vypnutý telefón a v hoteli nebol. Zašla za jeho sestrou, ktorá mala o svojho nevlastného brata strach.

Kirsty neskôr začala kontrolovať Zackov mail v snahe nájsť ho a všimla si, že z účtu miznú väčšie sumy peňazí. Túto skutočnosť si spojila s bratovou hypotézou o gamblerstve. Po 69 dňoch pátrania dostala telefonát z nemocnice, v ktorej ležal Zack. Údajne si na nič nespomína. Redaktorka Kirsty a Zacka navštívila približne o mesiac neskôr u nich doma. Kirsty otvorene priznala, že manželovi už nedôveruje a má strach, že to urobí znova. Zack spomínal na časy, kedy mal pocit, akoby sa jeho osobnosť rozdvajila a sledoval sám seba. Priznal, že v čase svojej neprítomnosti sa venoval gamblerstvu, pretože nemal čo robiť. Netušil, kde sa nachádza a pamätal si len útržky. Redaktorke povedal, že chodí ku psychológovi a lekárom. Kirsty na záver dodala, že vďaka mailom, ktoré kontrolovala v čase manželovej neprítomnosti, Zacka viac chápe. Ak by to však urobil ešte raz, neprežila by to.

Zo stručného opisu deja je zrejmé, že oba seriály sa zaoberajú sociálnou problematikou a pojednávajú o skutočných životných situáciách, ktoré sú postavené na reálnych udalostiach. Napriek spoločnej problematike sa v mnohých aspektoch líšia. Nasleduje komparácia vo vybraných kritériách, ktorá stále sleduje hlavnú výskumnú otázku práce a zodpovie na najdôležitejšie aspekty investigácie v sociálnych otázkach.

5.1 Práca s časom

Rozhlasový dokumentárny seriál vďaka vlastnosti seriality poskytuje poslucháčovi široký záber na vybranú problematiku. Autor seriálu má dostatočne veľký priestor na to, aby problém adekvátne preskúmal a poskytol jeho riešenie. Zároveň má možnosť postupne budovať zápletku, ktorej predchádza niekoľko dôležitých udalostí. Práca s časom je preto pre autorov dokumentov, ako aj dokumentárnych seriálov, veľmi dôležitá. Tento aspekt je značný v oboch vybraných rozhlasových seriáloch.

Redaktorka Českého rozhlasu Šorelová však s datáciou pracuje menej výrazne než Dent z BBC. Poslucháča neinformuje o dátumoch či dňoch a nové zistenia nezaväzuje časovou datáciou. V poslednom diele, kde oznámi, že napokon podstúpi plastickú operáciu, dokonca ani neavizuje, po akej dlhej som sa tak rozhodla. Napriek tomu však poslucháč vie odhadnúť, koľko času mala Šorelová na rozmyslenie. *„I Honza byl spokojený. Příběhy lidí a hlavně výsledek operace Jany, pani Lindovské, nebo Honzy, mně nakonec přesvědčil. Termín jsem si dohodla na 11. února.“*⁹⁹ ¹⁰⁰ Časovú datáciu prezentovala skôr v jednotlivých príbehoch a plastických operáciách protagonistov.

V prípade Jany, ktorá podstúpila rovnaký zákrok, o aký mala záujem aj Šorelová, je datácia najcitelnejšia: *„Jsem zvědavá, jak bude spokojená pani Jana, která už má dva dni za sebou operaci horních a bolestivějších dolních víček.“*¹⁰¹ Šorelová sa s Janou zhovára ešte pred operáciou a Jana prezrádza svoje dôvody. Redaktorka sleduje predoperačné prípravy spolu s Janou a dokonca je prítomná aj v operačnej sále počas zákroku. Dva dni po operácii pacientku navštívi u nej doma a na mieste spomenie, akú dlhú dobu musí Jana odpočívať, pretože má po operácii citlivé oči. Dá sa preto predpokladať, že rovnaký čas po zákroku strávila doma aj

⁹⁹ Plastika duše. Diel 3/3, čas 20:12-20:21

¹⁰⁰ České repliky prepisujem v ich skutočnom znení bez úpravy štylistiky, iba s príslušným pravopisom

¹⁰¹ Plastika duše. Diel 2/3, čas 16:48

Šorelová. Časová informácia sa v českom rozhlasovom seriáli predsa len objavila a to v poslednom diele. Redaktorka poslucháča oboznamuje s presným dátumom a časom, kedy sama podstúpi zákrok. „*Čtyři dny po operaci jsem zavolal Magdalene domů,*“¹⁰² povedal redaktorkin rozhlasový kolega Dan, ktorý Šorelovú zaskočil pri natáčaní jej vlastnej operácie. Pýtal sa na pocity z operácie a tiež jej zdravotný stav. Šorelová uviedla, že musí týždeň zostať doma a ďalší týždeň nosiť slnečné okuliare.

Grace Dent z BBC na časovej datácii vystavala celý príbeh pátrania po nezvestnom manželovi Zackovi. V prvej epizóde Dent uvádza, kedy presne manžel zmizol: „*Momentálne je nezvestný 12 dní.*“¹⁰³ Dent dej buduje na základe nových poznatkov, ktoré sa dozvedá Zackova manželka v reálnom čase. V druhom diele, kedy od odchodu Zacka uplynulo 45 dní, Kirsty navštívi svojho brata. Ten pripomenie Zackovu bývalú závislosť, gamblerstvo, čo považoval za jeden z dôvodov, prečo jeho švagor zo dňa na deň zmizol. V treťom diele seriálu Dent ako rozprávačka 13. decembra uvádza, že Zack sa doma neukázal už 46 dní. Z tejto informácie sa dá vypočítať, kedy presne opustil domov. Na základe jednoduchej dedukcie sa dá predpokladať, že Zack zmizol okolo 29. októbra 2016.

Dentová poslucháča často informuje o tom, ako dlho už Kirsty hľadá svojho manžela. Časová postupnosť je zrejmá aj z nových informácií, ktoré sa Kirsty postupne dozvedá z viacerých zdrojov (vid'. 5.4). Kontaktoval ju príslušník polície, ktorý prezradil, že Zack telefonoval s políciou a neskôr si to nepamätal. Po 46 dňoch si Kirsty uvedomuje, že jej manžel sa hrá na akúsi schovávačku a rozplače sa. Dent následne uvádza, že 16. decembra uplynulo 49 dní od zmiznutia. Kirsty v ten deň dostala telefonát od Zacka, ktorý si pamätal len meno, vek a svoju manželku. Keď sa s ním dohodla, že ho vyzdvihne v hoteli, Zack si vypol mobil a viac sa neozval. Uplynulo 59 dní a Kirsty pomocou audio diára avizuje obdobie Vianoc: „*Dnes sú Vianoce a je pol ôsmej večer.*“¹⁰⁴ Neskôr sa Kirsty stretla s manželovou rodinou, kde jeho nevlastná sestra poskytla ďalší časový údaj súvisiaci so začiatkom bipolárnej poruchy. U nevlastného brata ju prvýkrát zaznamenala, keď mal 16 alebo 17 rokov.

5. januára 2017 bol Zack na úteku už 69 dní. O týždeň neskôr Kirsty dostala telefonát z nemocnice, v ktorej ležal jej manžel. Lekári ho našli na ulici, údajne stratil pamäť. Seriál sa uzatvára dátumom 15. február 2017, kedy Dent navštívila Kirsty a Zacka v spoločnom byte.

¹⁰² Plastika duše. Diel 3/3, čas 26:10

¹⁰³ Missing. Diel, 1/5, čas 4:53 – preklad všetkých anglických citácií P. K.

¹⁰⁴ Missing. Diel, 4/5, čas 3:43

Nasleduje retrospektíva, v ktorej Zack spomína na chvíle mimo domu. O pol 12 pred obedom redaktorka odišla z bytu a dej seriálu tak uzatvára.

S časom teda pracujú oba seriály. Ako sme sa presvedčili, s časovou datáciou do väčšej miery pracuje britská redaktorka, ktorá pátra po nezvestnom manželovi. Redaktorka v jednotlivých dieloch spomína presný počet dní, odkedy Zack zmizol, čo môže v poslucháčovi vyvolať akúsi dramatickosť a empatiu voči Kirsty. Zatiaľ, čo český seriál s datáciou pracuje len okrajovo a orientačne, poslucháč musí veľa dedukovať, práca s časom v prípade britského seriálu je striktná. Jedným z dôvodov, prečo český seriál nepracuje do takej miery s časom, je komplexnosť skúmaného sociálneho problému. Česká redaktorka využíva množstvo respondentov, pričom ich výpovede nepotrebujú byť nejako časovo ohraničené na to, aby dávali význam a zároveň zapadali do kontextu.

5.2 Autorská participácia a naratívny princíp

To, čomu sa hovorí rozprávanie, má postupne sa rozvíjajúcu štruktúru. Burton a Jiráček využívajú v tomto ohľade pojem zápletky a opisujú, že sa rozvíja „...od nejakého úvodného problému či konfliktu a cez radu zložitostí speje k úhladnému záveru, kde sa všetko vyrieši.“¹⁰⁵ Prítomnosť, participácia, autora v reportáži sa deje prostredníctvom troch spôsobov. Jednou z úloh autora je dávať fakty do vzájomných vzťahov, opísať, vysvetliť ich a uvažovať o nich v širšom kontexte.¹⁰⁶ Otázkou aj naďalej zostáva, či má rozhlasový reportér právo dávať do popredia samého seba v osobnom rozhovore alebo by sa mal držať istých zásad, pokladať priamo otázky a nezasahovať do rozhovoru subjektívnymi názormi.

V tomto aspekte sa od seba vybrané rozhlasové seriály líšia. Zatiaľ, čo prítomnosť redaktorky Českého rozhlasu Magdaleny Šoralovej bola značne citelná, v prípade rozhlasového seriálu BBC bola redaktorka Grace Dent iba akýmsi komentátorom udalostí. Šoralová v seriáli zaznamenala podstatne viac situácií, ktoré subjektívne okomentovala. Dalo by sa to vysvetliť tým, že sociálna téma plastickej operácie sa jej priamo dotýkala a preto bola voči jednotlivým výpovediam a udalostiam zaujatá, čo potvrdzuje druhú z hypotéz. Hneď v úvode cyklu prezradila, že zvažuje plastickú operáciu, no má strach. Okrem toho sa poslucháčovi predstavila, pričom uviedla svoje meno, vek a akú dlhú dobu už pracuje v Českom rozhlase.

¹⁰⁵ Burton, Jiráček 2001: 67

¹⁰⁶ Hanáčková 2010: 74

V prvom diele opísala svoje pocity po príchode do čakárne plastického chirurga: „*Sedám si do čakárny, zmocňujú sa mňa obavy a začínám o své návšteve pochybovať.*“¹⁰⁷ Na základe jednotlivých postáv urobila rešerš, ktorá jej mala pomôcť pri rozhodovaní. V priebehu jednotlivých epizód opisovala svoje dojmy zo zákroku a zážitky protagonistov, ktorí už plastickú operáciu podstúpili, komentovala subjektívnymi postrehmi. O zásahu redaktorky do deja svedčí aj moment, kedy bola Šorelová svedkom plastickej operácie očných viečok, i keď v danú chvíľu iba komentovala dianie okolo seba: „*V sále je pan primár, ktorý vede operaci, druhá asistujúci lekářka, sestřička instrumentářka a ještě jedna sestřička, která je v pohotovosti, kdyby kdokoli z personálu něco potřeboval. Lékaři sedí proti sobě u hlavy klientky a instumentářka podává nástroje za hlavou. Všichni jsou fantasticky sebraní.*“¹⁰⁸ V prípade českého seriálu sa často objavovali aj komentáre prostredia, ktorými sa redaktorka snažila poslucháčovi priblížiť atmosféru: „*J sme v uzavřené místnosti bez oken, kde se ve mě začínají mísit zvláštní pocity. Strach z bolesti, krve, napětí, a všechno umocňuje nepříjemný zápach dezinfekce.*“¹⁰⁹ V operačnej sále Šorelová napokon omdlela, čím sa pozornosť poslucháča sústredila výhradne na ňu.

Grace Dent je v prípade vybraného dokumentárneho seriálu opakom českej redaktorky. Po celý čas sledovala Zackovu manželku Kirsty, ktorá sa stala ústrednou postavou cyklu. Prostredníctvom postavy manželky odhaľovala nové skutočnosti vo vyšetrowaní, iba príležitostne v niektorých dieloch zazneli reportérkine otázky. Priebeh vyšetrowania však nijako subjektívne nekomentovala. Rovnako, ako Šorelová, aj Dent opisovala aktuálny priebeh udalostí, pričom komentárom vysvetlila potrebné podrobnosti aj bez rozhovoru s Kirsty či použitím zvuku: „*12. január. 76 dní po tom, čo Zack odišiel, Kirsty za ním jazdí do útulne pre mentálne postihnutých, kde sa nachádza. Doktor, ktorý sa oňho stará, povedal, že sa chce vrátiť domov.*“¹¹⁰ Napriek snahe britskej redaktorky o zachovanie svojho postavenia na akejsi komentátorskej úrovni, sa reportérka v poslednom diele nevyhla subjektívnej narážke, keď sa zhovárala v Kirsty o novom živote s manželom po jeho návrate: „*Snažím sa zamyslieť, keby som si musela prejsť tým istým, čo ty, s mojím partnerom, nikdy som nečítala jeho maily. Nie preto, že som svätá, ale preto, že som nikdy nemusela. Ale ak by som musela prečítať všetko, domnievala by som sa, že všetko zostane rovnaké?*“¹¹¹

¹⁰⁷ Plastika duše. Diel 1/3, čas. 02:20

¹⁰⁸ Plastika duše. Diel 1/3, čas 27:02-27:23

¹⁰⁹ Plastika duše. Diel 1/3, čas 26:20

¹¹⁰ Missing. Diel 5/5, čas 02:48

¹¹¹ Missing. Diel 5/5, čas 12:00

Je zrejmé, že práve v autorskej participácii sa skúmané rozhlasové seriály diametrálne líšia. Kým Šorelová bola voči problematike zaujatá, Dent iba informovala o najnovších udalostiach vo vyšetrovaní. Zápletky sa výraznejšie prejavili v britskom seriáli, a to niekoľkokrát, napríklad v treťom diele, keď Kirsty získa na policajnú stanicu a komunikuje s policajtom. Ten jej povie, že Zack je v kontakte s políciou. Kirsty preto chce prostredníctvom policajta manželovi niečo odkázať: „*Povedala som, povedali by ste mu, že sa oňho bojí jeho rodina a oni povedali, sľubujeme, že to vie. Je to od neho proste veľmi škaredé, veľmi kruté. Som tu, s jeho deťmi, podstupujem toto všetko, vážne sa bojím, po tom, čo sa nič nestalo.*“¹¹² Pri Kirstyninom rozhovore s matkou po návšteve policajnej stanice prichádza ďalšia časť zápletky, kedy môže mať poslucháč pocit, že Kirstynino odhodlanie úplne vyprchalo a vyšetrovaniu je koniec, pretože sa rozplače a v jej hlase je zreteľne počuť zúfalstvo a únavu z nezmyselného a predovšetkým dlhodobého pátrania po manželovi: „*Je to len hra, no nie? Je to len hra?*“¹¹³ Za vyvrcholenie zápletky sa dá považovať koniec štvrtého dielu, kedy Kirsty zavolá redaktorku a povie: „*Bol odchytený.*“^{114 115} Po tejto udalosti nasleduje Zackovo vysvetlenie, počas ktorého prizná, že na väčšinu času mimo domu si nespomína. Celý príbeh sa uzatvára Kirstyninou výpoveďou a priznaním, že ďalší odchod Zacka by nezvládla.

Zápletky sa objavili v českom seriáli, i keď nie tak výrazne, ako v tom britskom. Za hlavnú zápletku by sa dala považovať operácia Jany, kedy redaktorka opäť začala premýšľať o chirurgickom zákroku: „*Zase mám o čem přemýšlet.*“¹¹⁶ Vyvrcholenie tejto zápletky prišlo vo chvíli, keď Šorelová v poslednom diele oznámi, že zákrok podstúpi. V prípade českého seriálu nie je zápletky tak jednoducho identifikovateľná, ako v tom britskom. Česká redaktorka predstavila niekoľko osôb, ku ktorým sa viazala istá skúsenosť či zážitok z plastickej operácie. Poväčšine s nimi viedla rozhovory, čo je jedna z techník pri získavaní informácií. Budem sa jej venovať v nasledujúcej kapitole. Šorelová podrobne rozvíjala len príbeh Johany, Jany a seba. Johanin príbeh skončil nevyznievaný, pretože redaktorku sa nepodarilo vypátrať konkrétneho doktora, ktorý pravdepodobne pochybil v starostlivosti o pacientkino zdravie. Jana, rovnako, ako Šorelová, úspešne zvládla plastickú operáciu, čím sa príbeh uzatvára.

¹¹² Missing. Timeline 3/5, čas 07:00

¹¹³ Missing. Timeline 3/5, čas 08:23

¹¹⁴ Missing. Timeline 4/5, čas 13:22

¹¹⁵ Odchytený, z angl. sectioned, je v tomto prípade myslené ako povinne zviazaní ísť na psychiatrické liečenie v dôsledku problémov s duševným zdravím

¹¹⁶ Plastika duše. Timeline 2/3, čas 09:24

5.3 Práca s ľuďmi v autopsií

Novinári využívajú množstvo techník, vďaka ktorým získavajú informácie od zdrojov. Ako už bolo spomenuté v predchádzajúcej podkapitole, jednou z nich je rozhovor. Obzvlášť dokument si vyžaduje množstvo protagonistov, ktorí situáciu či udalosť zažili na vlastnej koži, teda priamych svedkov. Je dôležité, aby sa novinár vedel správne pýtať. Vo všeobecnosti sú otvorené otázky vhodnejšie než zatvorené. Na zatvorené otázky môže svedok odpovedať jednoslovné, čo môže, obzvlášť v rozhlasovom dokumentárnom seriáli, pôsobiť príliš rozhovorovo, než reportážne. Otvorené otázky vyzývajú vypovedajúceho, aby odpovedal dlhšie, vyčerpávajúcejšie a svedok sa tak „prispôsobí úlohe aktívneho účastníka“.¹¹⁷

Predovšetkým investigatívny novinár by s priamym svedkom nemal prerušiť kontakt po jednom rozhovore. Po niekoľkých dňoch by mu mal opäť zavolať a opýtať sa, či nemá k prípadu nejaké nové informácie. Rovnakým spôsobom postupovala Grace Dent, ktorá bola s Kirsty v neustálom kontakte. Často spolu komunikovali zoči-voči, niekedy si zavolali. Stalo sa v prvom diele, v **6 minúte a 27 sekunde**. O desať sekúnd neskôr sa Dent opýtala Kirsty, ako sa má. Kirsty následne priznala, že Zack je bez liekov tlmiacich prejavy bipolárnej poruchy a nebol si ich vyzdvihnúť ani u iného lekára. „*Ako sa správa, keď neužíva lieky?*“ opýtala sa Dent, pričom využila otvorenú otázku. „*Je to veľmi zlé, zalieva ho studený pot a cíti sa veľmi upadnuto,*“¹¹⁸ vysvetlila Kirsty, čím Dent objasnila základné príznaky bipolárnej poruchy. Keby s Kirsty ako priamym svedkom udalostí prerušila kontakt, nemala by nijaké informácie o prebiehajúcom vyšetrení. Kirsty pre ňu predstavovala dôležitý informačný zdroj.

Z výpovedí hlavnej protagonistky rozhlasového dokumentárneho seriálu je zrejmé, že redaktorka jej pokladala otvorené otázky, čoho príkladom bola otázka uvedená vyššie v texte a tiež otázka z prvého dielu: „*Prečo si myslíš, že používa obe vaše mená?*“¹¹⁹ Redaktorka touto otázkou narážala na Zackovo heslo do mailu. Kirsty odpovedala vyčerpávajúco a okrem toho v jednotlivých dieloch zaznievali otázky zo strany reportérky iba občas. Pokiaľ Dent položila uzatvorenú otázku, zahrnula ju do konverzácie, aby poskytla poslucháčovi istý kontext. Autorka dokumentárneho seriálu využila vyššie spomenuté špecifikum rozhlasu v plnom rozsahu. Je zrejmé, že Kirsty vie pracovať s hlasom, niekoľkokrát sa jej v priebehu výpovedí zlomí, čím naznačuje, že je z náhleho odchodu manžela zdrvená. V prvej epizóde sa dokonca

¹¹⁷ Fisher, Geiselman 1992: 20

¹¹⁸ Missing. Timeline 1/5, čas 06:52-07:03

¹¹⁹ Missing. Timeline 1/5, čas 10:24

rozplače: „*Pár hodín po zmiznutí som od neho dostala správu, že nepríde späť, proste zmizol. A ja som premýšľala, či by som nemala ísť von hľadať ho a čakať naňho. A som veľmi smutná, že som to neurobila.*“¹²⁰ Druhýkrát sa Kirsty rozplakala, keď reportérke hovorila o rozhovore s policajtom, ktorý vedel, že Zack zmizol, ale nemohol jej povedať nič, pretože si to Zack neželal. Akonáhle však objaví nejakú indíciu, na základe ktorej by manžela mohla vystopovať, tón jej hlasu prezrádza nádej. Dent dej rozvíja aj prostredníctvom ďalších protagonistov. Dôkazom je Kirstynin brat, ktorý Zacka obvinil z gamblerstva: „*Toto je vec, ktorú si myslím. Gambloval, narodilo sa vám ďalšie dieťa a tak, nemal peniaze a bol príliš vystrašený na to, aby ti vysvetlil, prečo ich nemal, tak utiekol.*“¹²¹ V nasledujúcom, treťom diele, Kirsty, jej matka a reportérka zašli na policajnú stanicu. V tomto prípade však Kirstynina matka slúžila ako emocionálna podpora, čo napokon aj sama priznala.

V tomto bode je zrejmé, že britský dokumentárny seriál sa od toho českého líši. Autorka českého seriálu, rovnako ako Dent, v jednotlivých dieloch predstavila zainteresované osoby. Všetci z protagonistov buď postúpili, alebo sa chystali podstúpiť plastickú operáciu. V tomto prípade však autorka nemenila tón či melódiu hlasu, nedialo sa tak ani v prípade jednotlivých vypovedajúcich osôb. Na rozdiel od Dent, Šorelová sa ľuďi často pýtala na ich pocity, dojmy, pričom otázku z finálnej verzie nevystrihla. Vyhýbala sa uzatvoreným otázkam, tiež využívala skôr otvorené. Staničnej sestry operačných sál Martiny Vaničkovej sa opýtala: „*Doporučovala byste třeba tyto estetické zákroky? Pomáha to psychice? Je to vlastně taková ta plastika duše, že po té duševní stránce se začneme cítit, po těch zákrocích třeba lépe a i vnímat ten svět jinak?*“¹²² Prostredníctvom tohto typu otázok posúvala dej ďalej. Obe redaktorky pracovali so svedkami. Autorka českého rozhlasového seriálu do veľkej miery využívala priamych svedkov, ktorí mali informácie z prvej ruky alebo udalosť sami zažili. Britský koncept sa v tomto líši, pretože autorka vychádzala z toho, čo zistila Kirsty. Tá komunikovala s políciou či zdravotníkmi a tieto informácie prezentovala Dent.

Šorelová pracuje s viacerými priamymi svedkami než Dent. V prvom diele predstavila Janu, ktorá sa stala akousi ústrednou postavou dokuseriálu, pretože zvažovala a plánovala rovnaký typ plastickej operácie ako redaktorka. Okrajovo sa venovala aj mechanikovi Petrovi, ktorému plastická operácia pomohla len na chvíľu, pretože jeho uši začali po čase opäť odstávať: „*Ty vršky těch uší byly furt tak odchliplý lehce, takže jsem si říkal, že mi ta operace za to nestála,*“¹²³

¹²⁰ Missing. Diel 1/5, čas 01:16

¹²¹ Missing. Diel 2/5, čas 03:51

¹²² Plastika duše. Diel 2/3, čas 16:00

¹²³ Plastika duše. Diel 1/3, čas 10:19

vysvetlil Peter. Športovkyňa Sabina Nováková zvažovala plastickú operáciu prs, ktorú si na poslednú chvíľu rozmyslela. Pani Aneta zase mala problém s dlhou a viditeľnou jazvou. Ani jedna z týchto postáv sa však v neskorších dieloch opätovne neobjavila. V druhom diele redaktorka predstavila druhú ústrednú postavu, Johanu, ktorá v mladosti podstúpila nepodarenú operáciu prs: „*Celá operace a to, co následovalo po ní, bylo prapodivné. Byla jsem mladá a hloupá, abych se ozvala nebo to řešila soudně.*“¹²⁴ Johana nato rozpovie celý svoj príbeh. Následne sa dej vracia späť k Jane a doktorovmu opisu zákroku. Približne v polovici dielu redaktorka doktorovi ukáže list od Johany a medzi spomenuté postavy sa dostávajú aj potenciálni lekári, ktorí Johanu operovali. Šorelová v diele zároveň prediskutovala so sestričkou, či majú plastické operácie význam a v zapätí navštívila Janu doma. Druhý diel uzatvára postava Honzy, ktorý chce podstúpiť zákrok z estetických dôvodov. V treťom diele sa objaví pani Lindovská riešiaci problém so zväčšeným prsom a napokon Šorelovej rozhlasový kolega Dan, ktorý za ňu prevezme natáčania, keď redaktorka pôjde na plastickú operáciu: „*Ve tři hodiny odpoledne mě doma vyzvedl kolega Dan.*“¹²⁵ Od tohto momentu sa natáčania chopí Dan a pýta sa Šorelovej otázky, či sa bojí a ako sa cíti pred zákrokom. Šorelová sa tak stane jednou z protagonistiek vlastného dokuseriálu.

Ako sme sa presvedčili, autorka českého seriálu pracovala s viacerými svedkami. Britský seriál postavil do ústrednej postavy manželku nezvestného Zacka, Kirsty, prostredníctvom ktorej redaktorka prezentuje nové informácie a skutočnosti. Priamo pritom nekomunikuje ani s Kirstyninou mamou, bratom, či Zackovou matkou, nevlastnou sestrou alebo neterami. Inak je to v prípade autorít, ktoré sa objavili v oboch skúmaných seriáloch. Tento aspekt zanalyzujem v nasledujúcej podkapitole.

5.4 Práca s autoritami ako zdrojmi informácií

Ďalším dôležitým zdrojom informácií pre novinárov sú pochopiteľne authority. Medzi authority patria členovia parlamentu, vlády, súdu, odborníci, ako napríklad lekári, ako aj príslušníci polície a iných vládnych organizácií. Ide teda o primárny zdroj informácií, ktoré novinár získava z prvej ruky. Vo vybraných prípadových štúdiách figurovali lekári

¹²⁴ Plastika duše. Diel 2/3, čas 02:40

¹²⁵ Plastika duše. Diel 3/3, čas 20:25

a v anglickom dokumentárnom seriálu aj príslušníci polície, i keď nie priamo, ale sprostredkovane.

Šorelová často komunikovala s plastickým chirurgom, aby potvrdila či vyvrátila svoje domnienky o zákroku. Chirurg tiež redaktorku odkazoval na rôzne iné zdroje. Redaktorka priznala, že ju konzultácia s doktorom spočiatku neupokojila: *„Pan doktor moji zoufalost poznal. Poradil mi, abych se seznámila s lidmi, kteří už mají nějaký ten zákrok za sebou anebo jsou k němu už plně rozhodnutí.“*¹²⁶ Vďaka nemu teda nachádzala ľudí, ktorí chceli postúpiť plastickú operáciu alebo ju už podstúpili. V prvom diele ju informoval o športovkyni Sabine Novákovej: *„Pán primář z kliniky Iscare mi ji doporučil jako klientku, která se neskutečně těší na svůj nový, vylepšený zevnějšek.“*¹²⁷ Prišla za chirurgom, ktorý jej ponúkol niekoľko implantátov a veľkostne ich aj vyskúšal. Na základe názornej ukážky vysvetlil, ako prebiehajú prípravy na plastickú operáciu, podľa čoho si pacient vyberá prsné implantáty a vysvetlil aj celý postup vkladania implantátov: *„Jsou dva typy implantátu. Implantáty kulaté a pak implantáty anatomické, neboli ve tvaru kapky. V podstatě vždycky u toho výběru implantátu záleží na tvaru, na velikosti vašich prsou, prsní žlázy, jako takové, a pak samozřejmě na velikosti toho implantátu ke kterému se postupně dostaneme při zkoušení těch sizerů.“*¹²⁸ Postup následne lekársky odôvodnil, čím značne posunul dej a poslucháčovi poskytol akýsi úvod do problematiky plastických operácií.

Na príklade ďalšej pacientky, Anety, zase podotkol jazvy po zákroku a prezradil, že jazva sa nedá odstrániť, iba zosvetliť. V druhom diele seriálu chirurg opisuje priebeh plastickej operácie Jany. Komunikuje priamo s pacientkou a vysvetľuje jej, čo práve robí. Nasledujú dlhšie pasáže bez zásahu redaktorky, jadrom je opis postupu operácie a komentáre chirurga. Paralelne s Janinou operáciou Šorelová skúma problém mladej Johany. Dala si zmenšiť prsia, zákrok ale nedopadol dobre a prsné implantáty sa jej zapálili. Redaktorka sa opäť zašla informovať ku chirurgovi, ktorý opísal rozdiel medzi súkromnými a verejnými klinikami, čím redaktorke vysvetlil, prečo sa Johanina plastická operácia nemusela podariť. Zároveň vyjadril aj svoj lekársky názor, čím kritizuje pooperačné postupy Johaniných chirurgov v súkromnej klinike. Redaktorke navrhol, aby kontaktovala kompetentných lekárov a sprostredkoval jej tak ďalšie zdroje informácií. Po telefonáte s lekármi však redaktorka zistila, že nové informácie nezíska,

¹²⁶ Plastika duše. Diel 1/3, čas 04:25

¹²⁷ Plastika duše. Diel 1/3, čas 11:25

¹²⁸ Plastika duše. Diel 1/3, čas 13:30

pretože prvý si operáciu nepamätal a druhý uviedol, že podobné zákroky neposkytuje maloletým osobám.

Šorelovú v druhom diele tiež zaujímal, ako sa na plastickú operáciu pozerajú zdravotné sestry. Tá odpovedala nasledovne: „*Určite bych doporučila plastickou operaci, která když je to na místě, tak si myslím že je to vopravdu pohlazení po duši, myslím si, že to sehraje obrovskou psychickou roli u danejch klientů, úplně se jako nakopnou jinak do toho života, začnou to vnímat úplně jinak, zdvihne jim to sebevědomí a někdy teda to převrátí celý život.*“¹²⁹ V priebehu rozhovoru jej zdravotná sestra oznámila, že zákrok, ktorý chce podstúpiť, je značne bolestivý, čo Šorelovú zneistí. Okrem toho zdravotné sestry opisujú, ako dezinfikujú sálu po zákroku a čo sa deje s pacientami po aplikácii narkózy. Rovnako redaktorku informujú o postupoch, ktoré využívajú pri prebúdzaní pacienta po zákroku. Šorelová zatiaľ pozoruje pacientov a poslucháčom prostredníctvom jednotlivých prípadov nastoľuje rôzne pohľady na plastickú operáciu. Vo väčšine prípadov jednotlivé pohnútky komentuje chirurg, ako aj v prípade Honzu, ktorý išiel na plastiku nielen z estetických dôvodov, ale predovšetkým zo zdravotných dôvodov. Chirurg vysvetlil, prečo je u Honzu plastické odstránenie kože po schudnutí nevyhnutné.

Autority ako zdroj informácií využívala aj Dent a to od prvého dielu. Kontaktovala vládnych úradníkov, ktorí jej poskytli základné informácie o zmiznutí Zacka. Reportérka Kirsty položila otázku, či hovorila s políciou. Kirsty odpovedala kladne, pričom z jej odpovede je zrejmé, že hovorila so ženou: „*Áno, bolo to strašné. Vyplnili sme formulár o zmiznutí osoby a ona povedala: ‚Oznámim to policii,‘ a všetko išlo rýchlo. Pomyslela som si, dobre, dostanem nejakú pomoc a podporu, ale v priebehu troch minút som dostala telefonát od polície, že Zack sa má dobre. Povedala som, že je to úžasné, čo ďalšie mi môžete povedať a on povedal: ‚Nič, to je všetko.‘ A to ma strašne rozplakalo, bolo to také chladné...*“¹³⁰ S autoritami inak nekomunikuje priamo, ale prostredníctvom Zackovej manželky Kirsty.

Od polície pri spisovaní dokumentu o pátraní po osobe sa dozvie, že Zack nechce, aby ho muži zákona hľadali. Po tridsiatich štyroch dňoch od zmiznutia volala s britskou vládnu agentúrou zaoberajúcou sa výživným pre deti.¹³¹ Dozvedela sa, že agentúra má v databáze uvedenú inú Zackovu adresu. Ďalšie informácie v tretej epizóde, po štyridsiatich piatich dňoch od zmiznutia,

¹²⁹ Plastika duše. Diel 2/3, čas 15:42-16:02

¹³⁰ Missing. Diel 1/5, čas 02:11-02:42

¹³¹ Child Maintenance Group (z angl.) je vládna agentúra vo Veľkej Británii, ktorá má na starosti dozor a kontrolu nad výživným na deti.

získala od Národnej zdravotníckej organizácie.¹³² Do organizácie volal muž z Bath, ktorý si pamätal len svoje meno a vek. Polícia tomuto tvrdeniu neverila. Neskôr policajný seržant odviezol Kirsty bokom a prezradil jej, že miestna polícia je so Zackom v kontakte. Údajne je v poriadku a svoju manželku nechce vidieť, pretože ešte nie je pripravený vrátiť sa späť domov. V rozhlasovom dokumentárnom seriáli figuruje aj autorita doktora, ktorý Kirsty kontaktoval po šesťdesiatich deviatich dňoch od manželovho zmiznutia. Lekár tvrdil, že Zack je uňho už desať dní. Miestna charita ho našla na ulici a umiestnila ho do zdravotníckeho zariadenia. Dent práve prostredníctvom postavy lekára rozuzluje zápletku a vysvetľuje, kde všade sa Zack nachádzal. Lekár zároveň potvrdil, že Kirstynin manžel neustále zažíval bipolárne epizódy.

Ako sme sa presvedčili, obe autorky pracujú aj s autoritami, ktoré vysvetľujú a odôvodňujú rôzne javy a situácie, ktoré sa v priebehu natáčania rozhlasovým dokumentom naskytú. Britská redaktorka autority predstavila cez protagonistku Kirsty, sama s nimi totiž nekomunikovala. Kirsty vždy zreprodukovala, čo počula od polície či zdravotníkov, ale samostatný, špecifický hlas pre tieto autority v seriáli nezaznel. Na druhej strane je ale zrejmé, že britská redaktorka musela pracovať s istými autoritami, nakoľko skúmala problematiku bipolárnej poruchy a následného zmiznutia manžela a otca detí. Rovnako s autoritami pracovala aj česká redaktorka, s tým rozdielom, že ich výpovede priamo nahrávala a zároveň ich prezentovala, nie interpretovala.

5.5 Spracovanie rozhlasových dokumentárnych seriálov

Na to, aby sme mohli dostatočne a vyčerpávajúco porovnať dva vybrané rozhlasové dokumentárne seriály, musíme zohľadniť aj technické aspekty. Spracovanie dokumentárnych seriálov nebolo jednotné, napriek tomu, že jednotlivé diely vo vybraných seriáloch boli spracované uniformne. Ako sme spomenuli v teoretickej časti, každý mediálny žáner je tvorený podľa určitého vzorca. Práve žánrový vzorec pomáha publiku orientovať sa v deji seriálu a jeho nadväznosti na ďalšie diely. Súčasne pomáha i tvorcovi, ktorý na základe tohto vzorca vytvára daný žáner. Preto sú jednotlivé diely dokumentárnych sérií spracované

¹³² Národná zdravotnícka organizácia (v angl. National Health Service) poskytuje vo Veľkej Británii číslo 111, na ktoré môžu volať pacienti, ktorí potrebujú lekársku pomoc, ale ich poranenia alebo ťažkosti nie sú urgentné, naliehavé či smrteľné.

rovnakým spôsobom. Všetky obsahujú nejakú zvučku a na konci dramatické ukončenie. Všetky diely v sérii tiež trvajú približne rovnako dlho.¹³³

Jeden z aspektov, v ktorom sa skúmané seriály líšia, sa týka použitia zvukov a ruchov. Podľa Blahu sa ruchy delia na prirodzené, naturálne, a umelo vytvorené.¹³⁴ Prirodzené zvuky vznikajú priamo počas akcie. Obvykle ich reportér nahrá spolu s hovoreným slovom, tvoria teda zvukové pozadie. Vyskytli sa v rozhlasovom dokuseriáli *Psychika duše*, kedy reportérka nahrávala zvuk priamo na mieste a po zvukovej stránke ruchy umelo nedotvárala. Dôkazom sú zvuky z kliniky pred operáciou Šorelovej, kedy sa na ňu iba pripravovala a sestrička jej doniesla anestéziu: „*Tak sestra mi přinesla půl modré pilulky*,“¹³⁵ načo zdravotná sestrička okamžite reagovala: „*Hnedka si to zapijte, určitě, to vás musí trošičku jako... oblbnout...*“¹³⁶ Šorelová následne pohla nádobkou s liekmi, aby zahrkali a aby bolo evidentné, že sa ich chystá užiť. Okrem toho v druhom diele, v čase **06:38** nastane niekoľkokrát zmienená udalosť, a síce operácia Jany. Počas zákroku niekedy počuť nožnice, zvláštne zvukové prostredie v operačnej sále, občas počuť zacinkanie operačného nástroja, keď ho doktor položí na stolík. Je dôležité podotknúť, že takýchto skutočných a predovšetkým cielených zvukov je v českom seriáli pomerne málo. Redaktorka nenahrávala výhradne zvukové prostredie, vždy sa vyskytuje v pozadí, zatiaľ čo nejaký z protagonistov rozpráva, ako v prípade doktorovho opisu zákroku na operačnej sále. Oveľa viac sa tým pádom dá hovoriť o použití ruchov, ktorým redaktorka nedokázala zabrániť, pretože boli prirodzenou súčasťou zvukového prostredia, v ktorom sa nachádzala.

Na druhej strane, seriál *Missing* je charakteristický radou umelých zvukov, pretože priebeh udalostí je zinscenovaný a dokuseriál využíva profesionálnych hercov, takzvaných sociálnych hercov, ktorí stvárnajú skutočné, reálne postavy. V prvom diele, v čase **0:49 až 01:15**, počuť zvuky ohňostroja. Spočiatku figurujú ako samostatný zvuk, neskôr sa v popredí ozve hlas Kirsty rozprávajúcej sa s deťmi, ktoré sú z ohňostroja vystrašené. Následne Kirstynin hlas vystrieda komentár redaktorky, ktorá poslucháčovi vysvetlí, ako dlho je Zack preč a ako ohňostroj súvisí s jeho zmiznutím. „*Tohtoročná Noc Guya Fawkesa*“¹³⁷ je odlišná pre *dvadsaťštyriročnú Kirsty a jej dve deti*.“¹³⁸ V tomto prípade ide o ciele vytvorený zvuk, ktorý

¹³³ Burton, Jiráček 2001: 168, 169

¹³⁴ Blaha 2014: 26

¹³⁵ *Plastika duše*. Diel 3/3, čas 21:13-21:15

¹³⁶ *Plastika duše*. Diel 3/3, čas 21:15-21:18

¹³⁷ Ide o britský sviatok, ktorý Briti oslavujú 5. novembra. Nazýva sa aj Bonfire Night. Ľudia túto noc oslavujú ohňostrojmi, prskavkami a pochutnávajú si na jablkách v karameli.

¹³⁸ *Missing*. Diel 1/5, čas 01:00-01:07

ma symbolizovať dobu, odkedy Zack zmizol z domu, keďže tento britský sviatok sa koná 5. novembra.¹³⁹ Príklady skutočných zvukov sa objavia neskôr v prvej epizóde, kedy redaktorka navštívi Kirsty doma, pričom počuť zvuk auta idúceho po ceste, čo má charakterizovať cestu za Kirsty. Bezprostredne nato počuť v pozadí zvuk detského mručania. Redaktorka zatiaľ hovorí o počte dní, odkedy Zack zmizol z domu. Detský zvuk v pozadí dodáva atmosfére dramatickosť, dokonca môže poslucháča dojať, nakoľko otec Zack neopustil len svoju manželku, ale aj dve malé deti. Britská redaktorka so zvukmi pracovala cielene, premyslene a zároveň citlivo. Ako sme poukázali, dokázala nimi vykresliť potrebnú atmosféru, aby poslucháč pochopil priebeh deja a náladu Kirsty. Okrem toho využívala zrozumiteľné zvuky, ktoré nebolo potrebné komentovať, ako v príklade vyššie uvedených príkladov, pretože išlo o jednoznačné a z kontextu vyzrozumiteľné zvuky.

V rozhlasových dokumentárnych seriáloch sa často vyskytuje aj hudba. Producenti rozhlasovej stanice BBC Radio Four však „...vo všeobecnosti nezdieľajú pocit, že na to, aby si udržali pozornosť poslucháčov, musia hovorené slovo podkresľovať hudbou“.¹⁴⁰ Ako sa však ukázalo, to neplatí v prípade rozhlasových dokumentárnych seriálov, pri ktorých hudba slúži buď ako nejaká zvučka v závere a na konci, alebo oddeľuje jednotlivé časti seriálu. V britskom seriáli hudba splnila oba tieto účely. Charakteristickými tónmi vyskytujúcimi sa po celú dobu rozhlasového seriálu je zvuk klavíra, ktorý sa objavuje v začiatkových sekundách každej epizódy a zároveň na ich konci. V čase **09:18 až 09:40** v druhom diele hudba slúži na oddelenie jednotlivých pasáží. V konkrétnom príklade hudba oddeľuje Kirstyninu snahu nájsť Zacka v uliciach mesta a scénu na druhý deň ráno. „*V tú noc v hoteli Kirsty čaká, či jej Zack zavolá. Ale telefonát nezazvoní, až do nasledujúceho rána. Na recepcii je nejaký muž.*“¹⁴¹ Kirsty sa spočiatku domnieva, že ide o Zacka, no v skutočnosti na ňu čakal úplne neznámy muž. Hudba rovnakým spôsobom oddeľuje viacero častí v jednotlivých dieloch, je preto evidentné, že v rozhlasovom dokumentárnom seriáli má svoje miesto.

V prípade českého seriálu sa o hudbe príliš hovoriť nedá. Redaktorka ňou nepredeľovala jednotlivé časti seriálu. Aby tak urobila, využívala skôr komentár, než zvukovú kulisu. Hudba sa vyskytovala na začiatku každého dielu v podobne zvučky. Trvá 16 sekúnd, po ktorých nasleduje úvod rozprávača. „*V únoru se věnujeme tématu plastických operací. V tomto díle uslyšíte příběh Honzy, kterého trápí jeho prsa. Dokončíme také průběh operace očních víček*

¹³⁹ Redakcia BBC. *Bonfire Night: What is the story behind it?*. [online]. BBC Newsroom. [cit. 28. 4. 2020].

Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/newsround/15351828>

¹⁴⁰ Starkey 2014: 34

¹⁴¹ Missing. Diel 2/5, čas 9:20-9:33

paní Jany. Magdalena dostane dopis od posluchačky Johany. Ta podstoupila za podivných okolností operaci prsou, která vůbec nedopadla dobře.“¹⁴² Úvod následne preruší výpoveď Johany, pričom v pozadí stále hrá charakteristická hudba. Objavuje sa aj v záveroch epizód, napríklad v prvom diele, v čase **28:00 až 28:33**, pričom hudba slúži ako pozadie a v popredí počuť hlas komentátora, ktorý poslucháča oboznamuje s udalosťami budúceho dielu. Základný rozdiel v použití hudby oproti britskému seriálu je ten, že česká autorka hudbu nevyužíva na emocionálne dotvorenie atmosféry. Ide o zvučku, ktorá pravdepodobne v poslucháčovi nezbudí nijaké emócie. Britská redaktorka, ako bolo zmienené, s hudbou pracuje citlivo a dotvára ňou zvukovú atmosféru. Česká redaktorka to, na druhej strane, vôbec nerobí.

Pri spracovaní vybraných dokumentárnych seriálov je potrebné zohľadniť aj ústredné témy, ktorým sa autorky venovali. Ako už vieme, oba skúmané dokumentárne seriály sa zaoberajú sociálnou problematikou. V prípade *Missing* sa autorka zaoberá náhlým zmiznutím manžela a otca malého dieťaťa. Táto téma súvisí s bipolárnou poruchou, dlhodobým a vysilujúcim psychickým ochorením charakterizovaným opakujúcimi sa epizódami mánie a depresie.¹⁴³ Ochorenie sa prejavuje predovšetkým zmenami nálad, ktoré môžu byť náhle. Touto poruchou trpí až 46 miliónov ľudí na celom svete¹⁴⁴, na základe čoho sa dá súdiť, že zasahuje viacero jedincov spoločnosti buď priamo, alebo nepriamo. Jasné znaky bipolárnej poruchy redaktorka zachytila aj vo vybranom rozhlasovom dokumentárnom seriály, kedy otec a manžel Zack neprišiel do práce, no zašiel na policajnú stanicu a požiadal, aby po ňom nevyhlásili pátranie. Je to akési paradoxné správanie, typické pre bipolárnu poruchu. Zack polícii vopred oznámil, že niekam zmizne, ale odmietol pomoc a nechcel, aby ho neskôr na podnet jeho vlastnej manželky príslušníci polície začali hľadať. Znakom paradoxného správania je aj neskoršie Zackovo rozhodnutie kontaktovať políciu, no nie vlastnú manželku. Jeho manželka priznala, že ide o jednu z bipolárnych epizód. Zack túto hypotézu potvrdil, keď v poslednej epizóde rozhlasového seriálu hovoril o momente, kedy sa jeho osobnosť rozdvajila a on cítil, akoby stál vedľa seba samého a pozeral sa na seba.

V seriáli *Plastika duše* redaktorka skúma fenomén plastických operácií, pojednáva o plusoch, mínusoch, prínosoch či rizikách. Blízkosť k spoločnosti má aj táto téma. Redaktorka ukázala, koľko ľudí má v súčasnej dobe záujem o plastickú operáciu, prípadne o nej len z nejakého

¹⁴² *Plastika duše*. Diel 2/3, čas 0:17-0:35

¹⁴³ Redakcia Lundbeck. *Bipolárna afektívna porucha*. [online]. Lunbeck, 2017. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné na: <https://www.lundbeck.com/sk/poruchy-mozgu/ostatne-ochorenia/bipolarna-afektivna-porucha>

¹⁴⁴ RITCHIE, Hannah – ROSER, Max. *Mental health: Bipolar disorder*. [online]. Our World in Data, 2018. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ourworldindata.org/mental-health#bipolar-disorder>

dôvodu premýšľa. Priblížila tak osudy tých, ktorí boli po plastickej operácii spokojní, no aj tých, ktorí ju museli podstúpiť druhýkrát, prípadne zažili nepodarenú plastickú operáciu. Prostredníctvom jednotlivých postáv tiež priblížila dôvody na plastickú operáciu. Jedným z nich je aj Peter, ktorý podstúpil plastiku uší, pretože v škole sa mu deti zato vysmievali. Samotná postava Petra nesie posolstvo, s ktorým sa dokáže stotožniť široká škála ľudí v spoločnosti, a síce že mu operácia aspoň na chvíľu zvýšila sebavedomie.

Poslucháča by vybraná sociálna téma mala tiež zaujať, prípadne ho niečo nové o problematike naučiť. Tento aspekt bol splnený v českom seriáli. Redaktorka pojednávala o plastických operáciách a napokon sama jednu podstúpila. V priebehu jednotlivých epizód predstavuje nielen záujemcov o zákrok, ale aj expertov. Vďaka výpovediam expertov si aj laik dokáže urobiť obraz o tom, ako taká operácia prebieha a čo si vyžaduje. Postava Jany potvrdzuje tento fakt. Jana, rovnako ako redaktorka, mala záujem o plastiku viečok, ktorú napokon podstúpila. V seriáli je zachytený aj priebeh operácie, kedy doktor opisuje, čo presne sa chystá urobiť alebo čo už urobil. Okrem toho česká redaktorka prezentuje aj príbehy nepodarených plastických operácií, čoho príkladom je Johana alebo mechanik Peter, ktorému napriek zákroku stále odstávali uši.

V anglickom seriály vysielanom na BBC by sa o poučnosti dalo hovoriť v zmysle akéhosi rozboru bipolárnej poruchy a vplyvov tohto ochorenia na samotného človeka a jeho okolie. Redaktorka prostredníctvom Zackovej manželky mapuje, kde všade sa muž nachádzal a kam sa presúval. Snaží sa nájsť nejaký vzorec, na základe ktorého Zack koná, no nijaký neexistuje. Tento dokumentárny seriál približuje bipolárnu poruchu z drastickej stránky. Najlepšie sa tento aspekt sleduje v závere seriálu, v poslednom diele, kde Zackova manželka otvorene prizná, že aj keď sa muž vrátil domov, už mu nedokáže dôverovať: *„Je ťažké mu veriť, ako napríklad nechať ho samého s deťmi, pretože som mu povedala, že čo keď ich zoberie von a nikdy viac sa s nimi nevráti.“*¹⁴⁵

V tomto bode je zrejmé, že rozhlasové dokumentárne seriály so sociálnou tematikou by sa nemali zaoberať fiktívnymi a metaforickými témami. Poslucháč by mal na základe seriality, ktorú oba rozhlasové dokumenty využívajú, identifikovať tému a jej zámer. V prípade oboch skúmaných dokumentárnych seriálov sa dá potvrdiť, že ich autorky tento aspekt dodržali. Ako v britskom, tak aj českom seriáli vystupovali skutoční ľudia a oba problémy narážali na problémy bežného, všedného života. Podkapitola rovnako potvrdila komplexnosť spracovania

¹⁴⁵ Missing. Diel 5/5, čas 11:38-11:47

dokumentárnych seriálov určených pre rozhlas. Rozhlasoví redaktori musia využívať širokú škálu zvukov, čoho príkladom sú aj skúmané seriály. Špecifické kritérium, ktoré museli dodržať obe redaktorky vybraných seriálov, bolo zachovať serialitu. Práve aspekt seriality robí z mediálneho produktu seriál.

5.6 Seriálové aspekty

Už sme sa oboznámili s dôležitosťou zaujať diváka, v tomto prípade poslucháča, mediálnym produktom, v našom prípade seriálom. Žiadny tvorca nechce, aby seriál po prvej epizóde stratil svoje publikum. Z tohto dôvodu tvorcovia využívajú takzvané cliffhangery, ktoré sa objavujú obzvlášť v závere jednotlivých epizód. Hlavná postava sa obvykle dostane do problémov, narazí na šokujúceho odhalenie alebo čelí neprekonateľnej dileme. Tvorcovia na základe cliffhangerov vytvárajú napínavú atmosféru, ktorá diváka, respektíve poslucháča, prinúti pozrieť si ďalší diel série. V seriáloch je tiež dôležité exponovanie jednotlivých postáv. Okrem toho sa v seriáloch často vyskytuje opätovné vracanie sa späť k príbehu postavy, ktorý bol vykreslený v niektorom z predchádzajúcim dielov či skoršom čase konkrétnej epizódy. Autor týmto spôsobom poslucháčovi pripomína, kto figuroval v jednotlivých príbehoch a ako postavy súčasne tvoria jeden veľký celok, na základe ktorého vyvodí v poslednej epizóde záver a príbeh ukončí.

Vo vybraných rozhlasových seriáloch sa objavili ako cliffhangery, tak aj spätné spomínanie už predstavených postáv. Najvýraznejším cliffhangerom v prípade seriálu Českého rozhlasu bol moment v prvej epizóde, ktorý naznačoval, že Šorelová počas plastickej operácie Jany omdlie v sále. Potvrdilo sa to v nasledujúcom dieli: „*A pak se to stalo. Najednou mě pálilo na prsou, brněli mi ruce, fučelo v uších a začala jsem ztrácet vědomí.*“¹⁴⁶ Ukončenie prvej epizódy náznakom na túto udalosť zanechalo v poslucháči mnoho zmiešaných dojmov, obzvlášť kvôli redaktorkinmu záujmu o rovnaký typ plastickej operácie. Poslucháči na konci prvého dielu nepoznali nijaké podrobnosti o tom, čo presne sa stalo, prípadne z akého dôvodu Šorelová odpadla. Situácia pôsobila dramaticky, redaktorka ju podrobne opísala až v nasledujúcom diele. V druhom diele zároveň rozvíja príbeh mladej Johany, ktorej plastická operácia prs nedopadla dobre kvôli zanedbaniu starostlivosti zo strany lekárov. Zavolala preto do nemocnice, kde Johana podstupovala operáciu a poslucháča necháva v napätí s otázkou, či išlo skutočne

¹⁴⁶ Plastika duše. Diel 2/3, čas 01:34-01:43

o zanedbanie starostlivosti alebo len o nešťastný prípad: „*Zda se Magdaleně podařilo najít lékaře, který měl před 15 lety v péči paní Johanu, se dozvíte v příštím díle.*“¹⁴⁷ Odpoveďou na túto otázku otvára posledný, tretí diel, kde priznala, že sa jej nepodarilo zistiť žiadne bližšie informácie, pretože kontaktovaní lekári odpovedali vyhýbavo.

Oveľa výraznejšie sa v českom seriáli prejavilo spätné spomínanie postáv. Šorelová v priebehu troch dielov rozvinula príbehy siedmich osôb, ktoré mali blízko k problematike plastických operácií. V prvom diele spomína okrem Jany aj mechanika Petra, ktorý podstúpil plastickú operáciu uší, no nebol s ňou spokojný. Zároveň Šorelová uviedla športovkyňu Sabinu so záujmom o plastickú operáciu prs. Z neznámych dôvodov však operáciu zrušila.

Napokon predstavila aj Anetu, ktorej po plastickej operácii brucha zostala viditeľná a začervenená jazva, preto sa rozhodla pre opravu. Okrem príbehu Jany ostatné zmienené príbehy osôb nerozvíjala ďalej. V druhom diele sa predstaví Johana, pričom jej príbeh je prerušovaný pasážami o Jane: „*Příběh Johany teď nevyřeším. Musím se sama vzpamatovat. Poučená jak vypadá přicházející kolaps, jsem se vrátila zpátky na sál, kde pokračovala operace horních a dolních víček paní Jany.*“¹⁴⁸ K záveru epizódy Šorelová predstaví Honzu, ktorý sa chystá na odstránenie prebytočnej kože po schudnutí. Epizódu však zakončí Johaniným príbehom, ktorý sa uzavrie až v nasledujúcej, tretej epizóde. Redaktorka zároveň predstaví pani Lindovskú, ktorej sa pravdepodobne vekom zväčšil jeden prsníka. Do deja následne vstupuje doktor Vatlak, ktorý s redaktorkou preberie zmysel plastických operácií. Plynule sa ale pozornosť upriami opäť na Honzu a jeho prípravu na zákrok: „*Už nemohu pana doktora zdržovat, protože celý personál je již připravený k operaci.*“¹⁴⁹ Nasleduje pokračovanie príbehu pani Lindovskej a jej záujem o liposukciu. Sondu do plastických operácií zakončuje scéna s Honzom, ktorý hovorí o pocitoch po operácii. Napokon pod nôž pôjde aj Šorelová, ktorá v závere hodnotí subjektívne dojmy a spokojnosť zo zákrokom.

Grace Dent v britskom rozhlasovom seriály využívala viac cliffhangerov, k postavám zmieneným v predchádzajúcich dieloch sa príliš nevracala. V prvej epizóde prostredníctvom Zackovej manželky Kirsty predstavila problém, čím poslucháča oboznámila s kontextom. V závere epizódy sa Kirsty ozve žena, ktorá jej manžela údajne videla v Nottinghamu a domnieva sa, že vie, kde Zacka hľadať. Rovnako, ako Šorelová, tak aj Dent hneď v prvej epizóde vybudovala patričnú mieru napínavosti: „*Zajtra příběh pokračuje Kirstyininým*

¹⁴⁷ Plastika duše. Diel 2/3, čas 27:10-27:15

¹⁴⁸ Plastika duše. Diel 2/3, čas 06:24-06:37

¹⁴⁹ Plastika duše. Diel 3/3, čas 07:23-07:30

hľadáním Zacka v Nottinghamu. ¹⁵⁰ Poslucháč by sa mohol domnievať, že hľadaný Zack je na dosah ruky. V druhom diele sa ukáže, že to tak nie je a to aj napriek tomu, že sa končí podobne, ako ten prvý. Národnú zdravotnícku službu kontaktoval neznámy muž, no osoba pri telefóne si nebola istá, či skutočne ide o Zacka. Údajne trpí amnéziou. Epizóda končí Kirstyninou nádejou, že možno konečne vypátrala svojho manžela. Pátranie však naďalej pokračuje aj v treťom diele, Kirsty sa postupne dozvedá nové informácie a odpovedá na nezodpovedané otázky z predchádzajúcich epizód. Kirsty kontaktoval Zack, ktorý jej nechal pätnásť zmeškaných hovorov, ale na jeho číslo nezavolala späť: *„Poslala som správu, napísala som ahoj a dostala som správu späť, znejúcu, snažil som sa ti zavolať. A ja som odpísala, prepáč, práve teraz nemôžem hovoriť, ukladám bábätko, môžeš písať.“* ¹⁵¹ Nádej z predchádzajúcej epizódy z Kirsty postupne vyprchá, pretože na základe správ neverí, že by jej manžel trpel amnéziou.

Pravdepodobne najsilnejší cliffhanger sa vyskytol v závere štvrtej epizódy, kedy samotná Kirsty predostrela gamblerstvo ako jeden z dôvodov úteku svojho manžela. Viedlo ju k tomu predchádzajú vyšetrenie, v rámci ktorého kontrolovala manželove maily. Zistila, že vyhral veľké množstvo peňazí, ktoré ale veľmi rýchlo prehral spolu s ďalšími úsporami. Epizóda je zakončená záhadnou otázkou, či za útek môže Zackovo vrátenie sa späť ku gamblerstvu. Príbeh dvoch manželov sa rozuzlil v piatej epizóde. Kirsty sa konečne stretla s manželom v nemocnici, pričom tvrdil, že si na nič nepamätá. O niekoľko týždňov neskôr ich navštívi Dent doma a od Kirsty sa dozvedá, že svojmu manželovi nedôveruje. Autorka rozhlasového seriálu dokonca aj záver ukončila akýmsi cliffhangerom, pretože Kirsty prezradila, že ak Zack opäť odíde z domu, zabilo by ju to. Nastolila tak potenciál na pokračovanie série. Nakoľko sú ústrednými postavami príbehu Kirsty a jej manžel Zack, príliš veľa postáv sa v ňom priamo neobjavilo. Vyhlásenia príslušníkov polície parafrázovala Kirsty, nestali sa preto priamymi účastníkmi deja. Krátko vystúpil iba Kirstynin brat, matka a Zackova nevlastná sestra. Okrem toho Kirsty komunikovala so zamestnancami Národnej zdravotníckej služby, informácie však vždy poskytovala sprostredkovane.

Dent sa v príbehu nevracala k starým skutočnostiam, sústredila sa na odhaľovanie nových informácií a posúvaní pátrania vpred, čím sa britský seriál líši od toho českého. Pravdepodobným dôvodom, prečo je tomu tak, sú skúmanú sociálne témy. Kým britská redaktorka riešila pátranie po manželovi, česká redaktorka urobila akúsi sondu do problematiky plastických operácií. Ako sme sa sami presvedčili, Šorelovej sonda prebiehala na základe

¹⁵⁰ Missing. Diel 1/5, čas 13:25

¹⁵¹ Missing. Diel 3/5, čas 11:00

rešerše a zároveň výpovede jednotlivých protagonistov. Český seriál preto nebol dramatický do takej miery, ako britský seriál, ktorý neustále poskytoval nové informácie a špekulácie o tom, kde by sa stratený manžel mohol nachádzať. Britský seriál je teda z hľadiska investigácie prepracovanejší, pretože ponúka viac dramatických udalostí a zvrátov, ktoré do deja prinášajú napätie a zároveň mu dávajú podstatnejšie citel'ný investigatívny charakter v porovnaní z českým seriálom. Potvrdila sa teda aj druhá hypotéza, podľa ktorej BBC Radio 4 spracovalo sociálnu tému atraktívnejšie vzhľadom na dramatickosť a investigatívny charakter.

5.7 Multimediálnosť s odkazom na iné zdroje

Keď už je rozhlasový dokumentárny seriál hotový, je potrebné ho prezentovať čo najširšiemu okruhu verejnosti. Rozhlasové stanice majú obvykle webové stránky či účty na sociálnych sieťach, prostredníctvom ktorých dávajú verejnosti do povedomia jednotlivé mediálne obsahy. Inak to nie je ani v prípade skúmaných seriálov.

O prípade zmiznutého manžela písala britská webová stránka BBC.¹⁵² Článok publikovala Joanna Jolly a Georgia Catt 25. augusta 2017. Redaktorky podrobne opisujú príbeh Kirsty a jej manžela Zacka, pričom, rovnako ako Dent, neodhaľujú skutočné mená postáv. Vychádzajú z poznatkov a faktov, ktoré prezentovala Dent v rozhlasovom dokumentárnom seriáli. Rovnako, ako v seriáli, aj redaktorky článku pracujú s dátáciou a čitateľa informujú o počte dní, odkedy Zack opustil domov. Prezentujú príbeh s priamymi citáciami zo seriálu. V článku použili ilustračné fotografie, ktoré príbehu dodávajú atmosféru. Na konci článku ponúkajú odkazy na oficiálnu webovú stránku, kde si čitatelia môže vypočuť rozhlasový seriál. Okrem toho uviedli sociálne siete, na ktorých môžu čitatelia nájsť daný článok a prípadne o ňom diskutovať. Na Facebooku, Twitteri či Instagrame som zmienku o konkrétnom rozhlasovom dokumentárnom seriáli nenašli. Takmer všetky zdroje odkazujú na oficiálnu stránku BBC Radio 4, kde je seriál publikovaný.¹⁵³ Na spomenutých sociálnych sieťach figuruje iba stránka BBC, prípadne BBC Radio 4, ktorá je však príliš všeobecná na to, aby obsahovala relevantné informácie či odkazy na vybraný rozhlasový seriál.

¹⁵² JOLLY, Joanna – CATT, Georgia. *My partner vanished without warning. I had to find him.* [online]. BBC Magazine, 2017. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/magazine-40966867>

¹⁵³ Redakcia BBC. *Missing: Episode 1.* [online]. BBC Radio 4. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b08fr634>

Multimediálnejší je dokuseriál vysielaný na Českom rozhlase Dvojke. Oficiálna facebooková stránka rozhlasovej stanice uverejnila niekoľko videí, ktorých cieľom je zaujať ľudí, prípadne získať poslucháčov.¹⁵⁴ Na stránke je každý týždeň uverejnené nové video, ktoré odhaľuje, o čom bude ďalší diel. Tieto videá sú publikované aj na oficiálnej webovej stránke stanice, prostredníctvom ktorej si môžu poslucháči vypočuť konkrétny rozhlasový seriál. O dokuseriáli vo všeobecnosti, ale aj konkrétnom cykle, je dostatok informácií aj na Twitteri. Obsah je totožný s tým facebookovým, v každom prípade sa dá oceniť snaha o propagáciu dokuseriálu naprieč viacerými sociálnymi sieťami. Hlavným dôvodom, prečo sa dá na internete nájsť viac informácií o českom rozhlasovom seriáli, než o tom britskom, je pravdepodobne netradičnosť rozhlasového dokumentárneho seriálu v Českej republike. Naopak, vo Veľkej Británii má dokumentárny seriál v rozhlase siahodlhú históriu. Poslucháči už majú základné znalosti a predstavy o tom, čo od rozhlasového seriálu očakávať. V Českej republike tomu muselo predchádzať dostatočné a pútavé propagovanie.

¹⁵⁴ Český rozhlas Dvojka. *Plastika duše: 1. díl*. [online]. Facebook, 2019. Dostupné na: <https://www.facebook.com/CRoDvojka/videos/417170382442875/>

6 Záver

V mojej práci som sa snažila porovnať rozdiely a podobnosti rozhlasových dokumentárnych seriálov vysielaných na rozhlasovej stanici Český rozhlas Dvojka a BBC Radio 4. Opísala som základné charakteristiky a špecifiká rozhlasového vysielania a tiež i charakteristiku rozhlasového dokumentárneho seriálu ako formátu vyskytujúceho sa v rozhlasovom vysielaní. Prípadové štúdie som uskutočnila na vybraných dokuseriáloch, teda *Plastika duše* a *Missing*, kde som potvrdzovala, prípadne vyvracala predom nastolené hypotézy a odpovedala na výskumné otázky. Seriály som zároveň porovnávala podľa určených kritérií, ktoré súviseli s prácou investigatívneho novinára pracujúceho na rozhlasovom dokumentárnom seriály, ktorý okrem objektivity musí dodržiavať princíp seriality a jeho ústrednou témou je sociálna problematika.

Hlavným cieľom preto bolo zanalyzovať, akým spôsobom redaktorky postupujú pri získavaní, spracovaní a prezentovaní informácií, ako ich rozvíjajú a ako postupujú v snahe dodržať objektivitu. Zistila som, že obe autorky pri svojej práci postupovali v rámci novinárskej etiky a informácie nezveličovali, pretože ich vždy dokázali podložiť dôkazom, ktorý buď spočíval vo výpovedí svedka, alebo parafráze autority. Často využívali výpovede svedkov, či už priamo alebo nepriamo. V prípade objektivity už nastal citel'ný rozdiel, pretože redaktorka Českého rozhlasu v deji participovala do väčšej miery než redaktorky BBC. Dalo by sa to odôvodniť tvrdením, že si sama robila akýsi rešerš k zákroku, ktorý chcela sama podstúpiť. Potvrdila sa teda druhá z hypotéz o tom, že český seriál je viac postavený na osobnom príbehu autorky a hlavnej moderátorky, pretože skutočne išlo o citlivú a intímnu tému, ktorej spracovanie si vyžadovala osobnú skúsenosť.

Na druhej strane, redaktorka BBC sledovala príbeh strateného manžela a zúfalej manželky, snažila sa získať vierohodné informácie a kontaktovať príslušné autority, ktoré by ju v pátraní posunuli ďalej. Subjektívnu zložku v tomto prípade zastúpila manželka strateného muža, ktorá v priebehu jednotlivých dielov seriálu viackrát vyjadrila svoje osobné pocity, často dokonca aj plakala. Tieto aspekty dodali dielu dôveryhodnosť, čo bolo mimoriadne potrebné, pretože redaktorka hneď v úvode prezradila, že mená postáv nie sú skutočné.

V práci som tiež sledovala, akými investigatívnymi postupmi nastoľujú autorky vybraných rozhlasových seriálov sociálne témy, nakoľko sa oba seriály sústreďujú na sociálnu problematiku. Dospela som k záveru, že využívajú predovšetkým rozhovor a pozorovanie.

Nakoľko nejde o ukážku investigatívnej práce, o akej sa píše v knihách určených pre novinárov, s pojmom investigácia som pracovala ako so zberom nových informácií, skúmaním nejasností vo výpovediach, prezentovaní komplexných informácií širokej verejnosti a následné sledovanie udalostí a príbehov protagonistov v čase a priestore. Autorky obidvoch dokumentárnych rozhlasových seriálov túto definíciu dodržali. Pracovali najmä so svedkami, ale i autoritami, často svoje domnienky konzultovali s lekármi, v prípade britského konceptu s príslušníkmi polície. Obe redaktorky tiež dodržali zásadu, že sociálne témy by mali mať blízko k ľuďom, verejnosť by mala chápať koncept udalostí, prípadne sa so sledom udalostí stotožniť.

Jedna z podkapitol prípadových štúdií sa týkala seriálovosti. Ako som dokázala, britský seriál využíval viac cliffhangerov, čím jeho autorka vytvorila napínavejšiu atmosféru v porovnaní s autorkou českého seriálu. Tento aspekt súvisí s prvou hypotézou, ktorá sa týka atraktívnosti spracovania obsahu. Vďaka tomu, že britská redaktorka do deja a udalostí nezasahovala osobnými a subjektívnymi postrehmi, sledovala vývoj udalostí chronologicky, neustále prinášala nové fakty o priebehu vyšetovania a využívala seriálové aspekty výraznejšie než česká redaktorka, je sociálna téma v britskom seriáli spracovaná atraktívnejšie vzhľadom k jej investigatívne charakteru a napínavosti. Potvrdila sa teda aj prvá z hypotéz, čoho dôkazom sú aj predošlé zmienky o viacpočetných zápletkách v prípade britského seriálu, čo v poslucháčovi vyvoláva pocit dramatickosti. V prípade dokuseriálu Českého rozhlasu Dvojky išlo skôr o akúsi sondu názorov a skúseností s plastickými operáciami. Tému v žiadnom prípade nepodceňujem, diskusie na sociálnych sieťach a internete dokazujú, že o tento zákrok má záujem čoraz viac ľudí. Na záver je preto potrebné dodať, že obe autorky spracovali atraktívne sociálne témy. Pri zbere, spracovaní a prezentácii informácií pracovali rovnako, dodržali i princíp seriality a deju dodali dramatickosť prostredníctvom cliffhangerov a dávky napätia, i keď každá do inej miery.

Na prácu by sa dalo naviazať posluchovou analýzou a zistiť, do akej miery sa jednotlivé redaktorky objavovali v roli rozprávača, prípadne koľko času rozprávala každá z nich a následne tieto údaje porovnať. Dalo by sa tiež klásť dôraz na výber svedkov a ich priestor k vyjadreniu sa ku problematike, čo by mohlo byť skúmané na základe prepisu komplexných replík z jednotlivých dielov. Zaujímavý by tiež mohol byť výskum, ktorý by sa zaoberal mierou seriality a seriálových aspektov v jednotlivých dokumentárnych rozhlasových seriáloch.

7 Zoznam literatúry

- ANDERSON, David – BENJAMINSON, Peter. *Investigative Reporting*. Bloomington & London: Indiana University Press, 1976. ISBN 0-253-33164-1.
- BARTOŠEK, Jaroslav. *Základy žurnalistiky*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2002. ISBN 80-7318-059-6.
- BEAMEN, Jim. *Interviewing for Radio*. Abington: Routledge, 2011. 2. vydanie. ISBN 978-0-415-56169-3.
- BLÁHA, Ivo. 2004. *Zvuková dramaturgie audiovizuálního díla*. Praha: Akademie múzických umění. 2. vydanie. ISBN 978-80-7331-010-3.
- BOYD, Andrew – STEWART, Peter – ALEXANDER, Ray. 2008. *Broadcast Journalism: Techniques of Radio and Television News*. Massachusetts: Focal Press. ISBN 978-1-138-88602-5.
- BURSTINER, Marcy. *Investigative Reporting: From Premise to Publication*. Abington: Routledge, 2017. ISBN 978-1-890871-91-8.
- BURTON, Graeme – JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-67-6.
- CRISELL, Andrews. *Understanding Radio: Studies in Culture and Communication*. Abington: Routledge, 1994. 2. vydanie. ISBN 0-415-10315-0.
- CRISELL, Andrew – STARKEY, Guy. *Radio Journalism: Key Texts*. California: SAGE Publications, 2009. ISBN 978-08-5702-669-9.
- DE BURGH, Hugo. *Investigative Journalism: Context and Practice*. s 21. London: Routledge, 2000. ISBN 0-203-37336-7.
- FISHER, Ronald P. – GEISELMAN, Edward R. *Memory Enhancing Techniques for Investigative Interviewing: The Cognitive Interview*. Illinois: Charles C. Thomas, 1992. ISBN 0-398-05800-8.
- HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánru*. Brno: JAMU, 2010. ISBN 978-80-86928-79-1.
- CHUDINOVÁ, Eva – LEHOCZKÁ, Viera. *Základy teórie rozhlasovej žurnalistiky v systéme masmediálnej komunikácie*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda, 2005. ISBN 80-89220-04-5.

- NICHOLS, Bill. *Úvod do dokumentárního filmu*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze společně s JSAF, 2010. 1. vydanie. ISBN 978-80-7331-181-0.
- SPARKS, David. *Investigative Reporting: A Study in Technique*. Oxford: Focal Press, 2003. ISBN 0-240-51543-9.
- STARKEY, Guy. *Radio in Context*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004. 2. vydanie. ISBN 978-11-3730-225-0.
- TRAMPOTA, Tomáš – VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. 1. vydania. ISBN 978-80-7367-683-4.

Internetové zdroje:

- Český rozhlas Dvojka. *Plastika duše: 1. díl*. [online]. Facebook, 2019. Dostupné na: <https://www.facebook.com/CRoDvojka/videos/417170382442875/>
- Redakcia Český rozhlas. *Historia rozhlasu v kostce*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2017. [cit. 4. 4. 2020]. Dostupné na: <https://temata.rozhlas.cz/historie-rozhlasu-v-kostce-7983541>
- DUGNAN, Brian. *Joseph Pulitzer*. [online]. Britannica, 2020. [cit. 10. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Joseph-Pulitzer>
- HANÁČKOVÁ, Andrea. *Sedm tajemství rozhlasového seriálu aneb Dokuseriál na Dvojce*. [online]. Dokrevue, 2019. Dostupné na: <https://www.dokrevue.cz/blog/sedm-tajemstvi-rozhlasoveho-serialu-aneb-dokuserial-na-dvojce>
- HERTL, David. „Zuřivý reportér“ Egon Erwin Kisch míchal pravdu s uměním. *Do Prahy se vrátil zemřít*. [online]. Český rozhlas Plus, 2018. [cit. 10. 4. 2020]. Dostupné na: <https://plus.rozhlas.cz/zurivy-reporter-egon-erwin-kisch-michal-pravdu-s-umenim-do-prahy-se-vratil-7174088>
- JOLLY, Joanna – CATT, Georgia. *My partner vanished without warning. I had to find him*. [online]. BBC Magazine, 2017. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/magazine-40966867>
- KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Anatomie humoru*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/anatomie-humoru-7954846>
- KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Trabantem přes kontinenty*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/trabantem-pres-kontinenty-8085627>

- MORAVEC, Daniel – KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Příběhy našich romů. Dokuseriál příběhů, které se venovaly romskému etniku.* [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/pribehy-nasich-romu-dokuserial-pribehu-ktere-se-venovaly-romskemu-etniku-7907355>
- MORAVEC, Daniel. *Než sama sobě zmizím. Časosběrný dokument dokuseriál mapuje šest let života s Alzheimerovou chorobou.* [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/nez-sama-sobe-zmizim-casosberny-dokuserial-mapuje-sest-let-zivota-s-8130500>
- MORAVEC, Daniel – KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Psychonauti, meditace, drogy i rituály. Dokuseriál Na cestě o pátrání po vlastním Já.* [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/psychonauti-meditace-drogy-i-ritualy-dokuserial-na-ceste-o-patrani-po-vlastnim-7775949>
- NEŠLEHOVÁ, Markéta. *Z(a)tracené děti. Několik osudů dětí i dospělých, kterým systém ústavní péče ovlivil život.* [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/zatracene-deti-nekolik-osudu-deti-i-dospelych-kterym-system-ustavni-pece-8116493>
- PŘIBYLOVÁ, Květa – CHALOUPEK, Zdeněk. *Plytvání.* [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/plytvani-8029033>
- Redakcia BBC. *Bonfire Night: What is the story behind it?* [online]. BBC Newsroom. [cit. 28. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/newsround/15351828>
- Redakcia BBC. *Missing: Episode 1.* [online]. BBC Radio 4. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b08fr634>
- Redakcia BBC. *The Untold.* [online]. BBC Radio 4. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b06wkdzd>
- Redakcia BBC. *About Radio 4.* [online]. BBC. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/programmes/articles/98FthRzhxJ4z0fXYJnsvIM/about-radio-4>
- Redakcia BBC. *Tweet of the Day.* [online]. BBC Radio 4. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b09qh78s>
- Redakcia Český rozhlas. *O pořadu Dokuseriál.* [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/dokuserial-7749558/o-poradu>
- Redakcia Český rozhlas Dvojka. *O nás.* [online]. Český rozhlas Dvojka. [cit. 15. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/o-nas-7501661>

- Redakcia Českého rozhlasu. *O pořadu Odpoledne s Dvojkou*. [online]. Český rozhlas Dvojka. [cit. 15. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/odpoledne-s-dvojkou-7230323/o-poradu>
- Redakcia Lundbeck. *Bipolárna afektívna porucha*. [online]. Lundbeck, 2017. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné na: <https://www.lundbeck.com/sk/poruchy-mozgu/ostatne-ochorenia/bipolarna-afektivna-porucha>
- RITCHIE, Hannah – ROSER, Max. *Mental health: Bipolar disorder*. [online]. Our World in Data, 2018. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ourworldindata.org/mental-health#bipolar-disorder>
- SHEETZ, Kathleen. *William Thomas Stead*. Britannica, 2020. [cit. 10. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/William-Thomas-Stead>
- Statista. *Radio stations ranked by weekly reach in the United Kingdom (UK) as od 3rd quarter 2019*. [online]. Statista.com. [cit. 18. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/286892/uk-radio-stations-ranked-by-listeners-reached/>
- STUDENÝ, Ivan. *Cesty talentů. Mozaika příběhů a životních osudů vzdálených od sebe pět let*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/cesty-talentu-mozaika-pribehu-a-zivotnich-osudu-vzdalenyh-od-sebe-pet-let-8099024>
- STUDENÝ, Ivan – KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Každá váha něco dává. Dokuseriál o změně myšlení člověka, který se snaží zhubnout*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/kazda-vaha-neco-dava-dokuserial-o-zmene-mysleni-cloveka-ktery-se-snazi-zhubnout-7869097>
- ŠORELOVÁ, Magdalena – KUPŠOVSKÝ, Daniel. *Plastika duše. Co se děje s lidskou psychikou před, při a po podstoupení různých plastických operací*. [online]. Český rozhlas Dvojka. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/plastika-duse-co-se-deje-s-lidskou-psychikou-pred-pri-a-po-podstoupeni-ruznych-7757664>
- Tvůrčí skupina Drama a literatura. *Dovolena počesku*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/dovolena-pocesku-8046008>
- VAŇURA, Miroslav. *Záchranáři. Autentické napětí, hektické tempo, drama a silné mikropříběhy v Dokuseriálu*. [online]. Český rozhlas Dvojka, 2019. [cit. 27. 4. 2020].

Dostupné na: <https://dvojka.rozhlas.cz/zachranari-autenticke-napeti-hekticke-tempo-drama-a-silne-mikropribehy-v-7975697>